

HISTORIE SVAZU OKRAŠLOVACÍCH SPOLKŮ V PRAZE A JEHO LIKVIDACE

ŠÁRKA STEINOVÁ – VLADIMÍR WAAGE

Úvod

U fenoménu okrašlovacích spolků v Čechách i na Moravě narazíme na řadu měst, kde spolkové aktivity v minulosti znamenají dodnes trvalé hodnoty. Výsledky jejich činnosti jsou patrné, aniž si to uvědomujeme. Pokud bychom měli zobecnit pozitivní hodnoty konceptu okrašlování, tak lze určitě na prvním místě uvést fakt, že díky němu došlo k významnému vzrůstu bezprostředního zájmu občanů o vzhled vlastního sídla a z toho plynoucí místní aktivity. Počet obyvatel zainteresovaných počátkem minulého století v okrašlovacích spolcích své obce ukazuje, že obyvatelům tehdy rozhodně nebyl lhostejný vzhled jejich města a jeho okolí.¹ Historickou éru okrašlovacích spolků ohraničuje rok 1861, kdy byl založen první spolek v Kutné Hoře, a rok 1951, kdy byly spolky donuceny k zániku. Dalším určujícím mezníkem je založení Svazu českých spolků okrašlovacích v Království českém roku 1904.

Činnost okrašlovacích spolků dokázal velmi vtipně glosovat například Karel Čapek v povídce *Ukražený kaktus*, kde líčí pan Kubát svůj pobyt na letním bytě těmito slovy: „*jak už ty letní byty jsou: bez vody, bez lesa, bez ryb, vůbec beze všeho; ale zato je tam silně zastoupena lidová strana, okrašlovací spolek s čilým jednatelem, perletářský průmysl a poštovní úřad se starou a nosatou poštmistrovou; zkrátka je to jako všude jinde.*“² Možná to bylo právě tím, že si lidé na existenci okrašlovacích spolků časem zvykli, takže jim jejich přítomnost přišla úplně normální skoro jako zmíněná poštmistrová – zkrátka jako všude jinde!

Idea okrašlování

Okrašlovací spolky vznikaly převážně na malých městech. V druhé polovině 19. století jim šlo zejména o udržování čistého prostředí a jeho vylepšení dalším ozeleněním. Starosta Svazu profesor Jan Urban Jarník u příležitosti svazové schůze konané v roce 1909 v Uhříněvsi vyzval místní obyvatelstvo, „...*aby šetřilo náležité čistoty a zachovávalo pořádek jak ve svých domácnostech, tak i v obci samé, na dvorech, zahradách, ulicích, místech veřejných... pro spolky okrašlovací v mnohých obcích venkovských stačilo [by] alespoň pro počátek důsledné a pečlivé provádění těchto dvou zásad.*“³ Okrašlovací spolky se de facto staly prostředníkem mezi odborníky a veřejností s ambicí zvyšovat „*estetický smysl obyvatel.*“ Úsilí

---

¹ Librová, Hana: Sociální potřeba a hodnota krajiny. Brno 1987, s. 62.

² Povídka vyšla poprvé v Lidových novinách roku 1929. Citováno z: Čapek, Karel: Povídky z druhé kapsy, Praha 1967, s. 7.

³ Brodský Jedlička, Břetislav: 1904–1914 Deset roků Svazu českých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v Praze. Praha 1916, s. 18.

„okrašlovati“ čili „činití něco krásným, vkusným“⁴ se odvíjelo ve dvou rovinách. V širším smyslu na úrovni krajiny jako lokálně pojatého životního prostředí, v němž se vývoj přírody snoubí s historií člověka. Též ale v prostředí obklopujícím člověka bezprostředně při jeho práci, společenském i soukromém životě. Tedy v úzce vymezeném domově.⁵

Podstatu okrašlování lze chápat jako soustavnou péči o okolní životní prostředí bezprostředně obklopujícího člověka a těch věcí, které život zlepšují, zpříjemňují a blahodárně působí na jeho zdraví a zlepšující estetický vzhled obce. Zároveň k této činnosti lze v počátcích okrašlování v českých zemích vidět i péči o stavební památky. Dr. Luboš Jeřábek řekl „*Dle úcty k sadům, citu ke stromům a lásky ke květinám posuzuje se vzdělání, estetická výše a vzdělání národa.*“⁶ Okrašlovací hnutí tedy lze chápat jako hledání národní identity a péči o domov českého národa.

Zachovaný archivní materiál

Vzhledem ke značnému rozptýlu archivních fondů jednotlivých spolků zabývajících se okrašlovací činností je obtížné v krátké době prostudovat všechny tyto archivní fondy. Proto byl zvolen jako vzorek, soubor archivních fondů, uložených ve Státním okresním archivu Praha-východ a Státním okresním archivu Praha-západ a fond zastřešující velkou část okrašlovacích spolků, Svaz okrašlovací v Praze, uložený dnes v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky, v.v.i.

Fondů jednotlivých okrašlovacích spolků je v evidenci Národního archivního dědictví zapísáno celkem 304. Jedná se však o 60 % z celkového množství zmíněných institucí v různých evidencích pořízených Svazem okrašlovacích spolků v Praze, kterých bylo přibližně 501.⁷ Mimo tuto evidenci jsou ty spolky, které nikdy do zastřešujícího svazu nevstoupily. Jednalo se o německé spolky, především v bývalé župě Sudetské. Tyto spolky odmítaly jakoukoli spolupráci s českými institucemi.

Archivní materiály Svazu okrašlovacích spolků v Praze převzal tehdejší Archiv ČSAV spolu s písemnostmi Masarykovy akademie práce na konci roku 1952. Fond lze charakterizovat jako středně rozsáhlý. Svou pestrostí materiálu poskytuje velké množství informací z oblasti ochrany přírodních a historických památek, botaniky, zoologie a jiných vědních oborů. Jeho nesporným přínosem je, že na jedné straně dokumentuje počátky organizované ochrany přírody a životního prostředí obecně v českých zemích, částečně i na Slovensku a Podkarpatské Rusi, a s tím spojené snahy o vydání příslušných zákonů, a na straně druhé se můžeme seznámit s okrašlovacími a ochrannými akcemi v jednotlivých regionech či dokonce obcích. V rámci organizace obsahuje všechny exempláře stanov, ucelenou řadu zápisů ze zasedání ústředních orgánů Svazu, tj. z valných hromad, ústředního výboru a předsednictva.⁸

⁴ „Co značí okrašlovati? Činití něco krásným, vkusným. A co je krásné? To, co vzbuzuje pocit libosti. Tedy vkusným něco učiniti značí uspořádati něco tak, aby pohled na to vzbuzoval pocit libosti.“ Procházka, Jan Svatopluk: Okrašlování a ochrana domoviny. Vzorcová přednáška o úkolech a cílech spolků okrašlovacích a ochranných. Praha 1922, s. 3.

⁵ Inspirací pro tyto myšlenky se stali dva autoři, kteří ve snaze po zušlechtění individuálního života hledali cesty, jak široké veřejnosti zpřístupňovat umění a jak v ní rozvíjet vlastní tvořivost. Konkrétně se jednalo o spisovatele a kritika Johna Ruskina (1819–1900) a německého pedagoga a estetika Alfreda Lichtwarka (1852–1914).

⁶ Urban – Jarník, Jan: Podstata, cíl, a organizace okrašlování. Praha 1911, s. 14.

⁷ MÚA AV, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, Seznamy spolků 1908–1953, kart. 7.

⁸ MÚA AV, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, protokoly schůzí ústředního výboru 1912–1919, kn. 20; 1920–1923, kn. 21; 1924–1925, kn. 22; 1926–1927, kn. 23; 1928–1930, kn. 24; 1. 1. 1931–31. 12. 1934, kn. 25; 1935–1938, kn. 26; 1938–1939, kn. 27; 8. 1. 1940–5. 9. 1941, kn. 29; zápisy ze schůzí ústředního výboru a předsednictva 1942, inv. č. 44, kart. 6.

V zápisech můžeme sledovat jednání předsednictva Svazu, v nichž je patrná obrovská snaha o zvelebení vzhledu měst a české krajiny v době vývoje občanské společnosti v Čechách na přelomu 19. a 20. století. V zápisech je také možné sledovat posudkovou činnost na jednotlivé okrašlovací akce místních okrašlovacích spolků.

V rámci písemností funkcionářů, členů a zaměstnanců je třeba upozornit na korespondenci starosty Svazu prof. Jana Urbana Jarníka s účetním Svazu Josefem Wiesnerem⁹ z let 1906–1922, vztahující se především k organizaci a působení Svazu. Zajímavé informace lze získat i z rozsáhlé korespondence s jednotlivými spolky, státními institucemi, významnými osobnostmi vědy a kultury. V korespondenci s jednotlivými spolky jsou mnohdy uložena dobrozdání k nejrůznějším úpravám prováděným místními spolky. V některých případech pak je mezi korespondencí uložena plánová dokumentace jednotlivých úprav.

V rámci činnosti Svazu jsou k dispozici hlavně jednatelské a účetní zprávy, zprávy o činnosti, které se dochovaly v souvislé řadě od roku 1904 do roku 1948, dále velké množství písemností k otázce ochrany přírodních památek a řadě jiných akcí, z nichž je třeba upozornit zvláště na materiály týkající se zakládání a péče o rezervace v Čechách a na Moravě, u jejichž zrodu stál právě Svaz, a také na dokumenty související se soupisem a ochranou starých a památných stromů. Velkou pozornost funkcionáři Svazu věnovali výsadbě a údržbě zeleně ve městech, což uskutečňovali nákupem sadbového materiálu a jeho následnou distribucí jednotlivým okrašlovacím spolkům. Tento materiál mohli nakupovat na základě subvencí státních institucí a soukromých osob a díky výsledkům hospodářské činnosti Svazu. Velkými dodavateli sazenic byly například fa. Mazánek ze Soudné u Jičina a chrudimské zahradnictví zahradního architekta Josefa Vaňka.

V rámci publikační činnosti obsahuje fond archiválie, které mapují vydavatelskou aktivitu Svazu jak v oblasti publikací, tak časopisu Krása našeho domova. Zejména se jedná o korespondenci s redakcí, tiskárnou, odběrateli, písemné příspěvky apod. Časopis obsahoval vědecko-populární studie týkající se ozelenění, ochrany památek, ochrany přírody a lidového stavitelství atd. Do časopisu přispíval velmi často např. Zdeněk Wirth, Jan Urban Jarník, Jaromír Klika, Josef Kumpán a mnozí další významní autoři humanitních i přírodovědeckých kruhů. Časopis přinášel Svazu i příjem z reklamní činnosti, protože v něm inzerovaly své produkty v té době se zaměřením Svazu spřízněné firmy. V tomto periodiku však Svaz propagoval i své nejrůznější výstavy.

Ve finančních záležitostech Svazu lze dohledat kromě dokladů i subvence a podpory udílené jednotlivým spolkům a rovněž některé z těch, které Svaz získával od svých sponzorů, tj. ministerstev a jiných státních úřadů.

Velkou kapitolou byla i přednášková činnost čelných svazových funkcionářů. V začátcích hodně přednášek uskutečnil Jan Urban Jarník, dále aktivně přednášeli Arnošt Černovský,¹⁰ Jaromír Klika i Josef Kumpán.

Ve fondu lze zhlédnout i velmi pozoruhodnou kartotéku evidence památných stromů, kterou v době německé okupace pod vedením Jaromíry Kliky prováděli právě členové místních okrašlovacích spolků.

⁹ Josef WIESNER účetní Svazu a zároveň tiskař a majitel tiskárny Politika. Tato tiskárna tiskla řadu tiskovin Svazu okrašlovacích spolků.

¹⁰ Arnošt ČERNOVSKÝ (1890–1958) sadovník a pomolog. Syn městského zahradníka z Kutné Hory. Narozen v bosenském městečku Zenice. Vystudoval Vyšší zahradnickou školu v Lednici. Hospitalizoval na Vyšším ovocnářském a vinařském ústavu v Klosterneuburku. Odbornou praxi absolvoval v Rakousku a Francii. V letech 1921–1922 byl odborným učitelem na Zemském pomologickém ústavu v Praze-Tróji. V letech 1922–1927 učil sadovnictví na Vyšší ovocnicko-vinařské a zahradnické škole v Mělnice. V období I. Světové války byl zahradníkem ve vlnohradských Riegrových sadech. V roce 1927 se stává správcem sadů hlavního města Prahy. Působil jako expert v různých zahradnických spolcích a jako lektor vystupoval na řadě odborných přednášek i jako delegát Svazu okrašlovacích spolků. Měl bohatou publikační činnost.

Velmi zajímavou a zároveň poslední část fondu tvoří fotografický archiv kde lze nalézt fotografie rozličného formátu a tématu, např. stromů, zvířat, zajímavých míst, přístavů, snímky pro Krásu našeho domova a další z doby od konce minulého až do poloviny dvacátého století.

Z těchto zápisů můžeme sledovat život spolku, jeho radosti z dobře vykonané práce a samozřejmě i starosti vyvolané nezájmem členů, nekvalitními sazenicemi apod. Studium těchto zápisů nám poodhalí i sociální strukturu okrašlovacích spolků. Členové spolků bývali významné osobnosti obcí, přednostové stanice (Říčany), učitelé, místní lékaři, faráři (Vyšehořovice), zahradníci (Průhonice, Říčany), dokonce tři hostiští z jedné vsi (Mochov), v jejichž hostincích se střídavě konaly schůze spolku. Díky studiu lze poodhalit průběh každodennosti českých měst a obcí a poměrně zajímavou, mnohdy rozdílnou, sociální strukturu Svazu a jednotlivých okrašlovacích spolků.

Průběh vzniku okrašlovacích spolků

Vznik prvních okrašlovacích spolků na našem území klademe do druhé poloviny 19. století. Ještě však před tím lze v archivních pramenech doložit tzv. okrašlovací akce např. u Křince (území mezi Nymburkem a Jičínem), a to již z 90. let 18. století. Hrabě R. Morzin nařídil roku 1796 upravit na svém kříneckém panství okolí Chotuckého vrchu a Kuncberku ve stylu přírodně krajinářského parku, který byl spojen lipovou alejí se zámeckým kříneckým parkem. Také nelze opominout fakt, že již roku 1797 byl v Opavě založen městský park za podpory široké vrstvy měšťanů v čele s Janem Josefem Schösslerem,¹¹ i když některé výsadby proběhly již roku 1788 pod vedením hospodářského správce Arnošta Waschke. Od roku 1802 dal hrabě F. J. Vrtba proměnit tzv. Františkův les na Žinkovsku (Plzeň-jih) v lesní park, v němž byly značným nákladem vybudovány pěšiny, vysázeny cizokrajné dřeviny (vejmutovka, platany a katalpa) a postaven chrámek s poustevnou. Všechny uvedené počiny vedly k okrašlení, zvelebení daného místa za účelem odpočinku a k potěše širokých vrstev obyvatelstva, což pro dané dějinné období není zcela netypické.¹² Do důsledku vzato můžeme jít v historii okrašlovací ještě dál, již za časů císařovny Marie Terezie bylo roku 1778 nařízeno sázet podél silnic, přestože toto nařízení se začalo plnit až na počátku 19. století. Výsadby probíhaly zejména u všech hlavních silnic a obchodních cest. Na vlhkých místech podél silnic i podél potoků a řek se vysazovaly aleje italských topolů, které dodaly naší krajině charakteristický ráz.

Na počátku 19. století zaznamenáváme také okrašlovací snahy v rámci celkové obnovy lázní v Teplicích nad Bečvou.¹³ Především se jednalo o úpravu tamějšího údolí řeky Bečvy. Z dvacátých let 19. století se datují pozoruhodné okrašlovací akce na panství Römischů na Maloskalsku u Turnova a Chotkovy úpravy v okolí Kačiny, Nových Dvorů a Bernardova na Kutnohorsku. Ve 20. letech 19. století hrabě Václav Kounic, milovník botaniky a přírodních věd, okrášlil okolí Nových Zámků na Českolipsku výsadbou cizokrajných dřevin. Od roku 1828 se začínají i v lesnických časopisech objevovat články pojednávající o lesní estetice. K rozvoji okrašlovacích tendencí v Čechách významně přispěl roku 1830 nejvyšší purkrabí Chotek, podle jehož příkazu bylo guberniálním presidiem nařízeno, aby ve všech významnějších městech Čech byly ustanoveny zvláštní okrašlovací komise. Díky těmto snahám se tehdy zakládaly městské parky, např. v Hradci Králové na Kozince. V menších ven-

¹¹ Johann Josef SCHÖSSLER (*1719–†1834) druhý doživotní opavský purkmistr.

¹² Nožička, Josef: Přehled vývoje okrasného zahradnictví a sadovnictví v českých zemích. Vědecké práce Čs. zemědělského muzea 1, 1966, s. 175.

¹³ Prossová, Stanislava: Moravské lázně na přelomu 19.–20. století. In: J. Dufková – P. Nováková – M. Oulehla – M. Flekalová (eds.): Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Věda mladých 2006. Brno: 2006, s. 1–7.

kovských městech se tato okrašlovací akce rozvinula teprve v druhé polovině 30. let 19. století, kdy na krajské úřady byla posílána hlášení o uskutečněných i navrhovaných opatřeních směřujících ke zkrášlení našich měst i městeček. Kromě úpravy komunikací, vysušení močálů a zajištění čistoty měst bylo tehdy propagováno vysazování alejí, proménad a sadů. Podobná okrašlovací komitě vznikala v druhé polovině 30. let i na Moravě a ve Slezsku. Protože se pro tyto účely většinou nedostávalo finančních prostředků, docházelo z toho důvodu k zakládání okrašlovacích fondů, z jejichž peněz se hradily náklady na uvedené akce.

Také nelze opominout snahy v rámci tvorby sbírek rostlin v tomto období. Docházelo ke vzniku různých spolků, např. Spolek pěstitelů jirinek v České Skalici (1837) a dále také ke vzniku významné instituce České zahradnické společnosti v Praze založené v roce 1842.

V roce 1853 začal vycházet první náš přírodovědecký časopis *Živa*, kde uveřejnil v listopadovém čísle jeho II. ročníku Jan Palacký pozoruhodný článek *Okrášení naší vlasti rostlinstvem*, v němž se přimlouval za rozhojnění zeleně v našich městech i zalesnění pražského okolí a doporučoval k tomu mimo domácí dřeviny i některé exoty: vejmutovka, liliovník, akát, tuje, sekvoje, jerlín, pajasan.¹⁴

V pravém slova smyslu vznikaly okrašlovací spolky v českých zemích od 2. poloviny 19. století. V tomto období vyšel 15. listopadu roku 1867 zákon č. 134 ř. z. o právu spolčovacím, ustanovující především hospodářské spolky, ale i okrašlovací.¹⁵ Tento zákon byl novelizován koaličním zákonem č. 43/1870 ř. z.¹⁶ Rakouský spolkový zákon v podstatě platil až do roku 1952. Každý zakládající spolek podléhal evidenci u Českého místodržitelství. Po roce 1918 do roku 1951 spolkovou agendu vedla Zemská správa politická, která se změnila v Zemský úřad. Každý vznikající spolek musel podat žádost o registraci a schválení stanov na příslušný okresní úřad. Ten žádost spolku úředně postoupil místodržitelství, respektive zemskému úřadu. Centrální úřady pak schválením či zamítnutím žádosti zaslal svou odpověď zpět na okres. Spolky musely úřadům ze zákona hlásit změnu stanov a změny ve složení předsednictva spolku.¹⁷ Při zakládání těchto spolků vedle snahy o okrášení a zvelebení měst, venkova a krajiny sehrálo také svou velkou roli vlastenectví a romantismus (romantická estetika), včetně kultu přírody. Účast na spolkovém životě se stala módní záležitostí, znakem sociální prestiže, a tedy motivací pro vstup do okrašlovacího spolku bylo pro řadu lidí nejspíše prostě to, že se takový spolek v jejich bydlišti vytvořil, což je třeba také podotknout.

Mezi nejstarší okrašlovací spolek řadíme Zalesňovací a okrašlovací spolek. V druhé polovině 19. století si pražský místodržící, svobodný pan Karel Mecséry de Tsoor,¹⁸ uvědomil nevzhlednost stávající pražské periferie a dal popud k založení okrašlovacího spolku, který by se měl postarat o ozelenění a okrášení Prahy.¹⁹ Aby nově vznikající spolek měl lehčí situaci v začátku své existence, nařídil místodržitel okresním úřadům v Karlíně a Smíchově vytipovat vhodné plochy k zalesnění.²⁰ Dne 1. dubna 1859 podal přípravný výbor pod předsednictvím Karla Auespergera na c. k. místodržitelství v Praze žádost na schválení stanov Zalesňovacího a okrašlovacího spolku pro královské město Prahu.²¹ Spolek měl okrašlovat

¹⁴ Nožička, Josef: Přehled vývoje okrasného zahradnictví a sadovnictví v českých zemích. Vědecké práce Čs. zemědělského muzea 1966, s. 175.

¹⁵ Založení každého spolku bylo dáno předepsaným způsobem podle zákona o spolčování a spolkové činnosti. První spolkový zákon č. 43/1852 ř. z. ze dne 26. listopadu z roku 1852 dovolil vytvářet veřejně prospěšné spolky a spolky a společnosti pro podnikání. Nepodporoval však spolky politické.

¹⁶ Bouza, Erich: Okresní archiv v Náchodě. Průvodce po archivních fondech a sbírkách. Hradec Králové 1973.

¹⁷ Vrbata, Jaroslav a kolektiv: Státní ústřední archiv v Praze. Průvodce po archivních fondech a sbírkách Díl II., svazek č. 1 a 2, Praha 1987 a 1988.

¹⁸ Karel Mecséry (1804–1885).

¹⁹ Nožička, Josef: Z historie a okrašlovacích a zalesňovacích snah v Praze a okolí, Pražský sborník historický 5, 1969, s. 183–192.

²⁰ Tamtéž, s. 184.

²¹ Národní archiv (dále jen NA), České místodržitelství – všeobecné (ČM), 1856–1883, sign. 14/1/5, kart. 248.

Prahu a udržovat pražské městské sady a zároveň vyzývat majitele pozemků, aby na nich vysazovali zeleň. K tomuto účelu měl spolek poskytovat plány, sazenice a rady. V některých případech spolek pozemky kupoval a vysazoval na nich městskou zeleň.²² Mecenášem spolku i jeho členem byl Vojtěch Lanna a kulturní a intelektuální kruhy zastupoval Vojta Náprstek. Sociální složení spolku a dobové poměry jim nedovolily větší rozšíření do lidovějších vrstev, což se mu stalo osudným. Jeho konec nastal dne 19. června 1897, kdy byl na valné hromadě spolek rozpuštěn.²³

Podle vzoru tohoto spolku se zvláště v 70. a 80. letech 19. století začaly zakládat okrašlovací spolky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Mezi nejstarší z nich, s dlouholetou tradicí, lze řadit též spolky v Kutné Hoře (1861), v Červených Pečkách u Kolína (1864), v Domažlicích (1867), v Kosmonosech u Mladé Boleslavi (1869), v Jičíně (1870). Jako příklad opět velmi činného spolku lze uvést Okrašlovací spolek v Brně ustanovený roku 1878, který do 1. světové války vysadil přes 2 milióny stromů a keřů, ale také neméně významný Spolek pro okrašlování a zalesňování v Kroměříži a řadu dalších. Celkem je uváděno až 400 spolků na území Království českého, ale většinou jsou to spolky založené ve vazbě na hospodářské spolky s různou strukturou organizace.

Svaz spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Praze

I. 1904–1918

Na přelomu 19. a 20. století opět zaznamenáváme prudký nárůst vzniku dalších nových spolků. Souběžně s touto skutečností došlo k významné události pro okrašlovací hnutí v Čechách a na Moravě při první všestudentské slavnosti v roce 1904. Podle návrhu Jana Urbana Jarníka se v Královské oboře uskutečnila akce „*Potulky po českých lázních a letních sídlech*.“ Z této akce povstal plán na svolání delegátů okrašlovacích spolků. Delegáti zvolili pětičlenný přípravný komitét,²⁴ který vypracoval stanovy a na 30. října 1904 svolal ustavující valnou hromadu „*Svazu českých spolků okrašlovacích v království Českém*.“²⁵ Během své existence svaz změnil hned čtyřikrát svůj název. Hned v roce 1910 se Svaz českých spolků okrašlovacích v království Českém přejmenoval na „*Svaz českých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*“, v roce 1920 na „*Svaz československých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Praze*“ a nakonec k poslední změně došlo v roce 1940 na „*Svaz spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Praze*.“²⁶

Hlavní organizačním úkolem Svazu bylo zastřešovat velké množství okrašlovacích spolků v Čechách, posléze i na Moravě, Slovensku a Podkarpatské Rusi. Poskytovat jim jakousi metodiku, rady a informace a získávat finanční subvence pro jejich činnost. Kromě určité záštity před státními i obecními úřady a subvencí poskytoval Svaz také značné množství sazenic pro nejrůznější sadové úpravy navrhované jednotlivými spolky. Účelem Sva-

²² Vlivnými členy byli zástupci významných šlechtických rodů, například Jan Harrach, Vojtěch Nostiz, Rudolf Morzin, Matyáš Riess. Finančníky zastupoval bankéř Bedřich Zdekauer. Město Prahu zastupoval sám její primátor Václav Vanka a ředitel Kinského sadů zahradní architekt Bedřich Wünscher. Vedle Wünschera byl členem spolku významný lesník, lesní rada, Josef Smoler (3. 8. 1802–9. 3. 1865), který byl zároveň jednatelem České lesnické jednoty. Jan Frič: Velké vzory našeho lesnictví. Praha 1958, s. 90.

²³ NA, ČM 1884–1900, sign. 30/100/81, kart. 3938; Nožička, Josef: Z historie a okrašlovacích a zalesňovacích snah, s. 187.

²⁴ Jan Urban-Jarník – univerzitní profesor jako předseda, Emanuel Nebešář – účetní cukrovaru v Mladé Boleslavi, JUDr. Ladislav Pavloušek – advokát v Kralupech nad Vltavou, Karel Škaloud, učitel v Šestajovicích, Antonín Zahálka – notář v Říčanech. Komitét vypracoval návrh stanov, rozeslal jej všem okrašlovacím spolkům a vyžádal si od nich případné návrhy, podle kterých nakonec stanovy upravil a 30. října 1904 předložil na ustavující schůzi ke schválení.

²⁵ Urban Jarník, Jan: Podstata, cíl a organizace okrašlování. Praha 1911, s. 44.

²⁶ Pytlíček, Martin: Archivní pomůcka k fondu Svaz okrašlovacích spolků. Archiv Akademie věd ČR Praha.

zu a okrašlovacího hnutí bylo rozvíjet okrašlování, zalesňování a zvelebování krajiny obcí a měst, ochraňovat domácí floru a faunu, chránit přírodní památky, umělecké památky a lidovou architekturu.

Členství svazu se dělilo na čtyři stupně, a to na činného, přispívajícího, zakládajícího a čestného člena. Činný člen byl český okrašlovací spolek v Království českém, který se přihlásil jako člen a byl přijat do Svazu ústředním výborem. Před takovým přijetím musel spolek zaslat Svazu jeden výtisk svých stanov a statistické výkazy o počtu svých členů. Poté musel zaplatit příspěvek za běžný rok, ve kterém přistoupil a tím nabyl členských práv. Roční příspěvek určovala na svém zasedání valná hromada Svazu. Přispívající člen byl každý „přítel snah v účelu Svazu vytčených“,²⁷ který platil každý rok do pokladny 2 K. Zakládající člen mohl být jak jednotlivec, tak spolek, který složil do pokladny najednou nejméně 50 K. A nakonec čestným členem se stal ten, kdo vynikajícím způsobem reprezentoval Svaz. Mohl být zvolen pouze na návrh ústředního výboru valnou hromadou a tím se také osvobodil od placení jakéhokoliv příspěvku.

Záležitosti Svazu spravovala valná hromada, ústřední výbor a předsednictvo. Valná hromada se skládala ze zástupců jednotlivých okrašlovacích spolků sdružených ve Svazu a ze členů ústředního výboru Svazu. Zástupce pro valnou hromadu si volil každý okrašlovací spolek ze svého středu, a to každoročně na valné hromadě svého spolku. Každý spolek vysílal bez ohledu na počet členů své dva zástupce. Řádná valná hromada se konala každý rok v letních měsících buď přímo v Praze, anebo v sídle některého okrašlovacího spolku, tak jak bylo odhlasováno na předchozí valné hromadě. Vedle řádné valné hromady se však mohla konat i mimořádná hromada, kterou v tom případě svolával ústřední výbor, kdykoliv to uznal za vhodné anebo pokud třetina spolků Svazu žádala její svolání s nabídkou místa konání.²⁸ Valná hromada schvalovala jednatelskou a pokladní zprávu, volila na dobu tří let starostu, devět členů ústředního výboru, tři náhradníky a tři tzv. „přehlížitele“ účtů. Zároveň určovala roční příspěvek činných členů, radila se o návrzích ústředního výboru i členů Svazu, měnila stanovy, jednací řád a jednala o celkovém rozvoji celého Svazu.

Mezi jednotlivými valnými hromadami Svaz řídily ústřední výbor a předsednictvo. Ústřední výbor tvořilo devět členů a tři náhradníci, kteří mezi sebou volili starostu, náměstka, jednatele, pokladníka a účetního. Na pomoc a vykonávání kancelářských prací Svaz zaměstnával jednu kancelářskou sílu (sekretářku).²⁹ Výbor se scházel v Praze nejméně dvakrát do roka a rozhodoval o návrzích podaných předsednictvem nebo členy Svazu. Dále mohl rušit usnesení předsednictva, jmenoval důvěrníky pro jednotlivé okresy nebo kraje, kteří podávali výboru pravidelné zprávy o okrašlovacích akcích ve své oblasti, podával valné hromadě zprávy o činnosti Svazu, pečoval o vydávání spolkového časopisu „*Krása našeho domova*“, výročních zpráv a dalších tisků. Vedle toho urovnával spory vzniklé z činnosti Svazu.

Samotné předsednictvo se skládalo ze starosty, jeho náměstka, jednatele a pokladníka. Předsednictvo řídilo vnitřní správu Svazu v mezích a zásadách vytčených valnou hromadou a ústředním výborem. Starosta osobně i písemně zastupoval Svaz ve všech vnějších záležitostech, zároveň předsedal všem shromážděním a schůzím a dohlížel na dodržování veškerých usnesení a činnosti Svazu. Náměstek starosty zastupoval starostu v době jeho nepřítomnosti a měl v tom případě stejná práva jako starosta. Jednatel zajišťoval veškerou administrativní agendu Svazu, vedl seznamy členů, připravoval se starostou všechny přípravné práce předcházející schůzím, vedl zápisy ze všech schůzí a valných hromad, podával

²⁷ Stanovy Svazu českých spolků okrašlovacích v království českém, Příloha k časopisu *Krása našeho domova*, roč. 1, listopad 1904, č. 1, s. 1–6.

²⁸ Tamtéž, s. 3–5.

²⁹ Pytlíček, Martin: Archivní pomůcka k fondu Svaz okrašlovací, s. 2.

zprávy o stavu a činnosti Svazu. Spolu se starostou podepisoval veškeré listiny a měl na starosti pečeť Svazu. Pokladník vyřizoval všechna podání, peněžní a účetní záležitosti, osobně ručil za škody způsobené jeho vinou, předkládal přehlížitelům účtů účetní závěrku za uplynulý správní rok a zároveň podával zprávu na schůzích a valných hromadách o stavu spolkového jmění.³⁰

Finanční prostředky se na plnění svazových úkolů získávaly z příspěvků od činných, přispívajících a zakládajících členů, dále pak formou darů a z nakladatelských výnosů Svazu.³¹ Již při ustavující schůzi Svazu prof. Jarník ve svém projevu zdůraznil otázku financí. „*Jediné, čeho Svaz žádá na jednotlivých spolicích, jest finanční jeho zabezpečení, jinými slovy takové příspěvky, aby ústřední kancelář mohla činnost svou zdárně vyvíjet. Kterak se to provést má, aby právě tato věc se nestala kamenem úrazu pro mnohé spolky, zejména menší, to určití jest rovněž z hlavních úkolů dnešní valné hromady. Nechci nikterak předbíhat jednání o této věci nad jiné důležité, ale zdá se mi přirozeným, že by příspěvky jednotlivých spolků měly býti v poměru k jejich příjmům, takže by bohatší přinášely celku obětí přiměřeně větší než spolky chudé, vykazující příjmy jen nepatrné. Ostatně doufám, že mnohé spolky se nebudou striktně přidržovati usnesení naší valné hromady, nýbrž budou, kde to bude možné, udíleti Svazu i dary dobrovolné. Kromě toho očekáváme s jistotou, že se přihlásí četní jednotlivci za členy zakládající a přispívající, ať jsou kromě toho členy nějakého spolku neb nejsou. Ano nezdá se mi nemožným i to, že naleznou se mecenáši, kteří v ocenění účelu námi sledovaného udělí pokladně Svazu obnosy tak značné, aby z úroků nejenom kryl svoji režii, nýbrž i podporoval vydatně činnost okrašlovací po vlastech českých.*“³²

Ústřední výbor mohl zřizovat i tzv. odbory, které vystupovaly víceméně jako samostatné složky, které se řídily svými stanovami a jednacím řádem. První takový odbor „*studentský*“ byl založen dne 3. března 1907 a jeho členové-studenti působili na školách, mezi mládeží a na venkově, kde pořádali přednášky, propagovali zakládání okrašlovacích spolků a pomáhali při pořizování soupisu přírodních památek. V roce 1907 založil moravskou odbočku pro Moravu a Slezsko. Dne 23. února 1909 založil Svaz ženský odbor, tzv. Čechovu květnici,³³ která si prostřednictvím pěstování květin, zahradnictví a rolnictví kladla za cíl probouzet a upevňovat v srdcích dětí smysl pro přírodu, její krásy a bohatství. V jejím čele stála choť Jana Urbana Jarníka. Zde se děti pod vedením zkušených zahradníků učily pěstovat květiny a sázet stromy. Květinice se nacházela v pražské čtvrti Maniny.

Oba dva odbory bohužel neměly dlouhého trvání. Studentský odbor zanikl v průběhu I. světové války a Čechova květinice krátce po ní. Ještě v roce 1910 vznikla „*Komise pro ochranu památek přírodních, uměleckých a historických,*“ která vedla záležitosti týkající se ochrany ohrožených památek a řešila také otázky regulace, asanace, přestavby, zakládání čtvrtí apod. Podléhala ústřednímu výboru a měla pět stálých členů.

Svaz od počátku navázal spolupráci s podobně zaměřenými spolky. Spolky si vyměňovaly delegáty na schůzích a i navenek se vzájemně podporovaly. Nebylo ani výjimkou, že jednotliví odborníci byli členy hned několika organizací. Mezi organizace, se kterými probíhala nejživější spolupráce a zároveň vstoupily do Svazu, patřily např. Český zemský svaz pro povznesení návštěvy cizinců v Čechách, Klub přírodovědecký v Praze, Klub českých turistů,³⁴ Zalesňovací a okrašlovací spolek pro král. hlav. město Prahu a okolí, Česká botanická společnost, Svaz Osvětový, zahradnické spolky, Klub Za Starou Prahu, Spolek přátel starožitností, Svaz českých měst a další zájmová a odborná sdružení. Užší pracovní vztahy

³⁰ Stanovy Svazu českých spolků okrašlovacích, Krása našeho domova č. I., Praha 1904, s. 5.

³¹ Tamtéž, s. 3.

³² Zprávy ze Svazu, ustavující valná hromada, Krása našeho domova, roč. 1, listopad 1904, č. 1, s. 19.

³³ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, Zápis ze zakládající schůze ze dne 2. 12. 1909, kn. 42.

³⁴ Zprávy spolkové. II. schůze Ústředního výboru z 10. listopadu 1904, Krása našeho domova, roč. 1, listopad 1904, č. 1, s. 28.

svaz navázal také s mnohými úřady, které do svých kompetencí zahrnovaly ochranu památek a přírody. Čilá korespondence probíhala zejména se zemským konzervátorským úřadem v Praze v čele s vládním radou Lubošem Jeřábkem.

V čele Svazu stály známé a významné osobnosti vědeckého a společenského českého světa, které dávaly zájemcům o členství záruku dobré a užitečné věci v době, kdy český národ završoval své národní uvědomění. Lásky ke krásné domovině byla velkým lákadlem. Vzhledem k tomu, že Svaz navazoval na tradici Zalesňovacího a okrašlovacího spolku v Praze, se věnoval výsadbě dřevin a zalesňovacím pracím a na zasedání výboru Svazu se projednávaly protesty proti zbytečnému kácení lesů, jako například v Krči i Hodkovičkách, jednotlivých stromů i stromořadí.

V roce 1908 začal Svaz pořizovat soupis přírodních památek a ve stejném roce začal rozdělovat sazenice stromů a keřů mezi jednotlivé spolky, pořádal velké množství přednášek a kursů např. kurs pro pěstování květin v domácnosti, organizoval soutěže např. soutěž na zahradní besídku, soutěž na okenní zahrádky a výstavy. V roce 1909 byl při Svazu založen fotografický archiv Svazu, v němž se postupně uchovávaly stovky fotografií, pohledů a obrázků přírodních památek, stromů, keřů, živočichů, ale také snímků dokumentujících činnost jednotlivých spolků. Mimo to Svaz udílel podpory svým členům, poskytoval rady a pokyny při opatrování květin, stromů, zakládání sadů, zřizování rozhleden, lázní, hřišť apod.

Od roku 1904 do roku 1914 vzniklo celkem 177 nových spolků a v roce 1914 měl tak Svaz již 367 činných členů. Podle předpokladů I. světová válka způsobila pokles aktivity okrašlovacích spolků. Omezil se výdej sazenic, časopis nebyl vydáván pravidelně, někteří funkcionáři byli povoláni do války a Čechova zahrada musela být vrácena pražské obci. Na druhou stranu však neustále vzrůstal počet členů Svazu, aby v roce 1919 dosáhl svého maxima, to je 388 činných členů.

Okrašlovací spolky se od začátku své působnosti deklarovaly jako spolky nepolitické, přesto se jich však politika přímo dotýkala. V době dozívání éry mocnářství spolky dávaly na odiv svou loajalitu k císařství vysazováním takzvaných královských lip. Dokonce v případě okrašlovacího spolku v Uhříněvsi zde nechal na paměť průjezdu tamním nádražím Františkem Josefem II. při jeho cestě do Prahy v roce 1907, před nádražím vysadit šest lip holandských.³⁵

Podle účetních záznamů v průběhu I. světové války Svaz upisoval i určité finanční prostředky na válečné půjčky. S blížícím se koncem války se ve Svazu začalo diskutovat o padlých členech okrašlovacích spolků. Činnost mnohých okrašlovacích spolků byla během války značně omezena. Spolky se snažily přežít a mnohdy i pomáhaly vdovám a sirotkům po padlých. Pomníčky padlých se tak staly předmětem péče místních okrašlovacích spolků.

Celkové období od vzniku Svazu do vypuknutí I. světové války lze charakterizovat jako dobu bouřlivého a nadšeného budování okrašlovacích spolků a jejich zastřešující organizace.

II. 1918–1939

Rok 1918 přinesl do okrašlovacích spolků nový vzduch a nadšení z nové vlasti. Na první schůzi ústředního výboru Svazu okrašlovacích spolků dne 11. ledna 1919 „*pan předsedající schůze zdůrazňuje šťastnou okolnost státního převratu našeho a vznik Československé republiky*“,³⁶ je to „*prvá výborová schůze v této radostné době*.“³⁷ Svaz podle předsedajícího čekaly výborné vyhlídky, předpokládal podporu ze strany vlády a ministerstev.³⁸

³⁵ SOKA Praha-východ, fond Okrašlovací spolek v Uhříněvsi, kniha zápisů, zápis z 1. června 1907.

³⁶ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, zápis ze schůze ústředního výboru z 19. ledna 1919, kn. 20.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

Začínala pomalá obnova činnosti místních okrašlovacích spolků, jejichž činnost byla válečnými událostmi velmi utlumena či zcela zanikla. Zároveň vznikla řada nových okrašlovacích spolků. Svaz svou působnost rozšiřoval i na Slovensko. Vznikl dokonce i nový okrašlovací spolek v Užhorodu.³⁹

Z řady zápisů ze schůzí vedení Svazu se dovidáme se o vydávání časopisu „*Krása našeho domova*“ a dalších tiskovin k okrašlování. Zásahu na vydávání obsahu tohoto časopisu měl zahradní architekt Josef Kumpán. Také je toto období charakteristické výsadbou lip svobody a mnohých stromů a pomníků na počest „*prezidenta osvoboditele*.“

Svaz se zajímal v rámci ochrany památek o zachování vzhledu našich obydlí a požadoval, aby se nepoužívala levná lepenka na opravu lidových vesnických domů. Prostřednictvím upozornění se mělo apelovat na záchranu Šarišského hradu na Slovensku. Spolu s Klubem za Starou Prahu upozorňovali na to, aby zedníci, opravující památky, měli určitý certifikát.⁴⁰

V rámci péče o vzhled měst, obcí a objektů Svaz pro členy okrašlovacích spolků i pro veřejnost pořádal soutěže v květinových výzdobách. Svaz vyzval i Klub fotoamatérů k fotografické soutěži „*Jak dobře působí pékně upravená hospoda*.“⁴¹ V roce 1929 se vítězem květinové soutěže stal lakýrník z Prahy, který za nejlépe vyzdobené okno dostal od Svazu zlatý dukát.⁴²

V únoru roku 1938, snad v předtuše příštích událostí, se na jednání předsednictva Svazu projednával dar svázaných ročníků časopisu „*Krásy našeho domova*“ pro choť prezidenta, Hanu Benešovou. Zároveň chtěl Svaz udělit Edvardu Benešovi čestné členství ve Svazu okrašlovacích spolků.⁴³ Na tento dar Svaz nezapomněl a byl předán až po skončení II. světové války.⁴⁴

Období první republiky bylo dobou budování funkcionalistických center našich měst, při němž pomáhaly místní okrašlovací spolky. U mnohých spolků v menších obcích se dá po velkém nadšení ze založení spolku vysledovat určitá únava. To je patrné i ze zápisů z protokolů některých spolků, kde čteme poznámky, že se schůze účastnilo málo členů. Nakonec řada spolků podala přípis Zemskému úřadu o svém zrušení.⁴⁵

Mnohé spolky však byly velmi aktivní, například spolek v Čelákovících, který úzce spolupracoval s místními zahrádkáři. Tento spolek vedle vlastní okrašlovací činnosti měl bohatou přednáškovou činnost.⁴⁶

III. 1939–1945

Léta druhé republiky a protektorátu lze definovat jako dobu pokračování činnosti jednotlivých spolků, protože jako nepolitické spolky mohly ve své činnosti pokračovat. V roce 1939 měl Svaz 289 spolků v Čechách a na Moravě, 159 na Slovensku a ve Slezsku. Nedatovaný seznam z období protektorátu ukazuje celkem na 361 okrašlovacích spolků. Svaz musel okupačním úřadům ohlásit, že mezi jeho členy nejsou žádní Židé.⁴⁷ Jednotlivé okrašlovací spolky musely hlásit konání valných hromad místně příslušným okresním úřadům.⁴⁸ Velkou zásluhu za udržení činnosti Svazu okrašlovacích spolků během německé okupace měl jeho tehdejší předseda dr. Jaromír Klika.⁴⁹ Pod Klikovým vedením se během protektorátu

³⁹ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, kn. 23, zápis ze schůze předsednictva z 24. září 1926.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, kn. 24, zápis ze schůze předsednictva z 31. května 1929.

⁴² Tamtéž, zápis ze schůze předsednictva z 25. října 1929.

⁴³ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, kn. 27, zápis ze schůze předsednictva z 3. února 1938.

⁴⁴ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, inv. č. 56, kart. 6, pamětní zápis z 31. října 1945.

⁴⁵ SOKA Praha-východ, Okrašlovací spolek Vyšehořovice, zápisy ze schůzí.

⁴⁶ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, kart. 8, složka spolku Čelákovice.

⁴⁷ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, inv. č. 57, kart. 6.

⁴⁸ SOKA Praha – východ, Okrašlovací spolek Vyšehořovice, zápisy ze schůzí z období protektorátu, kn. 1.

⁴⁹ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, kart. 6, 1945, červen, 4., Zápis ze zasedání Ústředního výboru.

pořizoval soupis památných stromů.⁵⁰ Podrobně se o činnosti Svazu dovídáme z dobře zachovaných zápisů ze schůzí předsednictva a ústředního výboru; z těchto zápisů nevneme takovou radost. Je zde mnohdy náznak více než nutné kolaborace s okupační správou. Svaz se musel protektorátním zákonům přizpůsobit.⁵¹

Podle dochovaných zápisů schůzí místních okrašlovacích spolků jejich aktivita upadla a jejich činnost se projevovала drobnými úpravami v obcích. Některé spolky byly i v době protektorátu velmi činnými, především v přednáškové činnosti, například Spolek okrašlovací a zahrádkářů v Čelákovících. Tento název je jakousi předzvěstí postupného slučování okrašlovacích a zahrádkářských místních spolků.⁵²

Vedle styků s tradičními, výše zmíněnými partnery Svaz spolupracoval se Svazem junáků – skautů republiky Československé a především pak se Státním památkovým úřadem pro Čechy. Výsledkem spolupráce s Klubem českých turistů bylo v roce 1931 založení Československé ligy na ochranu přírody.

Za okupace se Svaz soustředil hlavně na otázky zevní úpravy obcí a celkového krajinného rázu a na rozšiřování své členské základny. V roce 1942 měl Svaz 374 členů a na konci roku 1945 celkem 379 členů.

Velkou aktivitu vyvinul Svaz ve dvou směrech: v zakládání botanických rezervací a v evidenci a ochraně starých a vzácných stromů. Se zakládáním rezervací a pronajímáním pozemků s ohroženými druhy rostlin započal Svaz v roce 1939 ve spolupráci se Svazem na ochranu přírody a domoviny v Brně a již o tři roky později spravoval celkem čtyři české rezervace (např. Chržín u Kralup, Stará Bába u Zehuně) a 19 na Moravě (např. Větrník u Bučovic, Žerůvky u Olomouce, Šévy u Mouřínova atd.). V této činnosti pokračoval až do roku 1948, kdy ji z důvodů neúnosných nákladů převzalo ministerstvo školství, věd a umění. Velmi významným úkolem byla péče o stromy. Zahrnovala nejen soupis starých a významných stromů a křovin, ale také jejich ochranu. Současně pořídil i soupisy těchto stromů v jednotlivých regionech a byla vedena kartotéka, která obsahovala i jejich fotografie a popisy.

IV. Postupná likvidace Svazu v letech 1945–1951

Dobu bezprostředně po válce lze charakterizovat jako plnou radosti z osvobození a ukončení okupace, zároveň prolínající se s velkou nadějí pro obnovu našich měst a sídel a také pro další rozvoj okrašlovacího hnutí.

Hned v říjnu roku 1945 šli na „slyšení“ zástupci Svazu Jaromír Klika, Jan Emler a Karel Tuček k prezidentu republiky Dr. Edvardu Benešovi, kterému předali diplom čestného členství ve Svazu. Tento diplom schválila valná hromada v Rokycanech v roce 1938 a od té doby o něj pečovali i během okupace. Prezident Beneš pak řekl, „že práci Svazu zná, pokládá Svaz za důležitého činitele v ochraně přírody a doufá, že za nových poměrů bude možno spolkovou činnost Svazu plně a úspěšně rozvinout.“⁵³ Dr. Tuček jej na jednání ujistil, že bude i nadále stejně pracováno, zejména v malých venkovských obcích. Poprosil také o prezidentskou podporu nového zákona na ochranu přírody a krajiny. Prezident Beneš se rovněž zajímal o ochranu památných stromů a slíbil vydat opatření pro jejich záchranu, pokud se dozví, že některým z památných stromů hrozí záhuba.⁵⁴

⁵⁰ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, kart. 21.

⁵¹ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, kart. 6, zápisy ze zasedání Ústředního výboru z let 1942–1951, kt. 6; kn. 28, zápisy z let 1939 až 1941.

⁵² MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, kart. 8, složka spolku Čelákovice.

⁵³ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, inv. č. 56 kart. 6.

⁵⁴ Tamtéž.

Z jara roku 1947 Svaz vydal výzvu všem okrašlovacím spolkům, aby s blížícím se výročním jubilejním sokolského sletu v roce 1948 v obcích jednotlivé místní spolky:

„1) odstranily všechny zbytky po nacistické okupaci, bombardování i válečných událostech,
2) vymýtily z našich obcí vše na pohled rušivé a nežádoucí, zvláště nevhodné skládky, příležitostná smetiska, rušivě působící reklamní štíty. Čistota veřejných prostranství a ulic je základem podmínkou příznivého dojmu obce,

3) je zapotřebí vyrozumět všechny majitele domů, aby věnovali zvýšenou pozornost jejich fasádám i úpravě prostranství před nimi, zvláště předzahrádek,

4) budíž použita vegetace vhodně vysázená k zakrytí všeho rušivého, k zakrytí požárních zdí, patrných z ulic a náměstí (zejména v okolí památek) a ne vtíravé a vkusné vegetační výzdobě. Také popínavé rostliny poskytnou při tom nejlepší služby. Svaz spolků pro okrašlování a ochranu domoviny rád poradí prostřednictvím svých členských okrašlovacích spolků každé obci, která požádá o pokyny v tomto směru.

5) Zvláštní péče budíž věnována výzdobě oken a balkonů květinami, jimiž nabudou ulice i náměstí veselejšího vzhledu, a které setřou unavený ráz a šed' veřejných prostranství.

6) Při těchto úpravách budíž vzat zvláště zřetel k objektům a stavbám památkovým (kostely, kaple, zámky, slohové domy apod.).

7) Jak v obci, tak i v okolí budíž pečováno o ochranu památek přírodních, starých památkových stromů, orientačních i mezních, zajímavé květeny, skalisek a podobně.⁵⁵

Tímto svazovým prohlášením předsednictvo zdůraznilo, že si uvědomuje poslání okrašlovacích spolků a že mu není lhostejný vzhled měst a městské zeleně. Dále tímto Svaz nabízel spolupráci orgánům lidové samosprávy.

Pro období existence Svazu okrašlovacích spolků v letech 1946–1952 máme k dispozici seznam, který uvádí celkem 268 okrašlovacích spolků, z nichž je ale 152 škrtnuto. Tak zbylo posledních 116 spolků, které vytrvaly v členství ve Svazu až do jeho likvidace v listopadu 1951.⁵⁶ Pokles počtu ve Svazu registrovaných spolků započatý v době protektorátu se nezastavil ani po roce 1945. Ještě dne 13. února 1948 žádalo předsednictvo Svazu redakci Rudého práva, aby otisklo noticku s výzvou zakládat nové okrašlovací spolky v pohraničí po odsunu německého obyvatelstva a mezi novým obyvatelstvem vzbudit zájem o upravenost pohraničních obcí a ochranu přírody před násilnými zásahy.⁵⁷

Dne 16. března 1948 stručným dopisem předsednictvo Svazu okrašlovacích spolků oznamuje Ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty oficiální název Svazu, jeho adresu, předmět činnosti a složení (členy) výboru Svazu. Podotýká, že Svaz byl založen již v roce 1904.⁵⁸ Na stránky časopisu Krása našeho domova se dostala budovatelská rétorika, která však nemohla zakrýt stesky nad postupným rozkladem okrašlovacího hnutí. Tehdejší jednatel Svazu Dr. Karel Tuček se v XL. ročníku roku 1949 pozastavil nad tím, že v roce 1948 „plněm tak významných událostí a jubileí“ ohlásilo 22 okrašlovacích spolků svou likvidaci a že na 44. řádnou valnou hromadu Svazu roku 1949, která měla na programu „téma velmi aktuální, totiž Pětiletku okrašlovacích spolků,“ se sjelo málo delegátů.⁵⁹

⁵⁵ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, inv. č. 63, kart. 7.

⁵⁶ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, kart. 6, složka s evidencí spolků.

⁵⁷ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, inv. č. 63, kart. 7.

⁵⁸ Tamtéž. Těmi v této bouřlivé době byli Dr. Jaromír Klika, starosta, Dr. Jan Emler, místopředseda, Václav Wágner II. místopředseda, Dr. Arnošt Černovský jako III. místopředseda, Dr. Karel Tuček, Dr. Rudolf Turek jako jednatel, zahradní architekt Josef Kumpán jako pokladník a knihovnik účetním byl Václav Baxa a pořadatelem přednášek Dr. Vlastimil Závorka. Dále bez funkcí v ústředním výboru byly další významné osobnosti, Mil. Volek, Ing. A. Zlatník, Josef Rublič, Pravomil Svoboda a další. Dále je podotknuto, že akční výbor nebyl ustanoven. V dubnu pak Svaz ÚV NF hlásí stav jednotlivých okrašlovacích spolků v republice. Koncem dubna musel Svaz ustanovit Přece jenom akční výbor, který se sestával ze tří členů a to A. Černovský, M. Volek a architekt L. Žák.

⁵⁹ Tuček, Karel: Řídnou naše řady?. Krása našeho domova 40, 1949s. 134–136.

Svaz se snažil i hledat cesty k určité spolupráci s KSČ.⁶⁰ V březnu roku 1949 rozeslal Svaz všem krajským národním výborům v ČSR žádost, aby národní výbory v rámci svého kulturního působení „*laskavě přihlíděly také k dosavadní činnosti okrašlovacích spolků ve Vašem kraji. Okrašlovací spolky sdružují uvědomělé občany k uslechtilému úsilí o zdokonalení zevní úpravy našich obcí.*“⁶¹ Dále Svaz nabízel spolupráci lidové správě v organizaci brigád, při vytváření upravovacích plánů, údržbě veřejných sadů a pořádání stromových a květinových slavností. Odpovědi z krajských úřadů podpořily okrašlovací hnutí. V době, kdy se vyzývá k socialistickému soutěžení „*aby Vaše spolky daly podnět v obci svého působení k vyvolání této soutěže,*“ psal KNV z Brna. Jinde zase zdvořile poděkovali s tím, že využijí každé příležitosti k podpoře jejich snah.⁶²

Okrašlovací spolky byly nabádány k přizpůsobení se výzvám „*nových úkolů, jež nám doba ukládá*“ a přihlášení se k ekonomické koncepci tzv. pětiletek a ke spolupráci s národními výbory a každým orgánem, který se snažil podporovat splnění hospodářského plánu.⁶³

Od spolků se očekávalo předložení jejich pracovních plánů na pět let, stejně jako zpráv a sdělení o postupu práce. Úloha Svazu okrašlovacích spolků začala degradovat a měla nadále spočívat v tom, že Svaz „*bude sledovati v zasláných zprávách tyto pracovní plány a jejich plnění a bude radou i pomocí podporovati činnost všech okrašlovacích spolků, které se zúčastní této radostné budovatelské práce, směřující ke zlepšení celkového vzhledu našich obcí i našich obydlí.*“⁶⁴

V této atmosféře však činnost okrašlovacích spolků stále více upadala. V roce 1951 tento trend vrcholil rozpuštěním Svazu, který ve změněných společenských podmínkách už „*nemůže být masovou organizací.*“ Vysvětlení, že jde vlastně o „*zjednodušení spolkového života*“ a doporučení, aby okrašlovací spolky nelikvidovaly, ale „*včleňovaly se do masových organizací,*“ působí v tomto kontextu tragikomicky.⁶⁵

Následně se většina zbýlých spolků buď sama zrušila, anebo také přecházely pod tzv. Osvětové besedy, kde jejich aktivity postupně dohasla. Ani národní výbory nedokázaly jejich funkci převzít. Jak hořce podotýká ve svém článku Hudec: „*Výsledkem reorganizace je všem známý tristní stav, který nemohly zakrýt ani jarní úklidy, vládní programy či brigády v akci Z.*“⁶⁶

Během roku 1951 bylo Svazu odejmutou povolení k vydávání svazového časopisu Krásy našeho domova. Dne 16. listopadu se sešla likvidační komise Svazu, která rozhodla o ukončení jeho činnosti.⁶⁷ Přání posledních funkcionářů Svazu bylo, aby se otázkami okrašlování, respektive ochrany památek a životního prostředí zabývala Masarykova akademie práce. Postupně však ochrana přírody, památek a péče o životní prostředí přešla do gesce orgánů státní správy. Tím byl vliv občanské společnosti omezen jen na spolky působící v rámci Národní fronty. Řadová členové okrašlovacích spolků přešli do různých dalších, především zahradkářských spolků. Mnozí členové předsednictva přešli na vysoké školy, jako například Karel Kavina či Pravomil Svoboda. Smrt Jana Emlera dne 26. května 1951 se tak stala i možná příliš symbolickou.

⁶⁰ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, kart. 6, 1949, březen, 7., zápis ze zasedání Ústředního výboru.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tuček, Karel: Okrašlovací spolky v pětiletce. Krása našeho domova 40, 1949, s. 25–26.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tuček, Karel: Zápis o 46. valné hromadě Svazu okrašlovacích spolků konané dne 9. září 1951 v Malostranské besedě v Praze III. Krása našeho domova 42, 1951, s. 93–98.

⁶⁶ Hudec, Karel: Okrašlovací spolek – ano či ne? In: Veronice5, č. 2, 1991, s. 22–23. (Pikantní je, že podle § 27 odst. 1 vládního nařízení 14/1959 znamenalo ono „Z“ zvelebování – tedy ironií osudu právě to slovo, které dle Jarníka nejlépe vystihuje úkol a činnost okrašlovacích spolků. Srov. „Tedy chceme žít v krásnějším prostředí,“ zhušťuje hlavní ideu okrašlování J. s. Procházka v knize Okrašlování a ochrana domoviny: vzorcová přednáška o úkolech a cílech spolků okrašlovacích a ochranných, Praha 1922, s. 5.)

⁶⁷ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací v Praze, kart. 6.

Významné osobnosti Svazu a jejich činnost

Jan URBAN-JARNÍK (1848–1923), zakladatel Svazu a jeho první starosta

Rodák z východočeského Potštejna. Obecnou školu navštěvoval v rodném městě a také ve Vysokém Mýtě. Gymnázium vystudoval v Rychnově nad Kněžnou a v Hradci Králové. Svá vysokoškolská studia ukončil v roce 1882 ve Vídni, kde vedle českého jazyka a němčiny, studoval další evropské jazyky a sanskrť. Stal se jazykovědcem, zaměřeným na srovnávací jazykozpyt. Speciálně se věnoval rumunštině a albánštině. Byl zakladatelem okrašlovacího spolku ve svém rodném městě a zakladatelem Svazu okrašlovacích spolků a stal se jeho prvním starostou Svazu okrašlovacích spolků. V této funkci vydržel až do své smrti v roce 1923.

Jaromír KLIKA (1888–1957), lektor, botanik a poslední starosta Svazu

Český botanik, žák J. Brouna-Blanqueta. Profesor užitě botaniky a technické mikroskopie na ČVUT a později na PřF UK. Zakladatel fytoecologie, dendrologie, mykologie, fyto geografie. Pracoval v rámci ochrany přírody a navrhoval některá chráněná území. Působil jako funkcionář Svazu okrašlovacích spolků i jako lektor a expert a v posledních letech existence Svazu i jako starosta.

Luboš JEŘÁBEK (1864–1937), zakladatel odboru Komise pro zachování památek

Vládní rada Luboš Jeřábek vnímal přírodní a kulturní dědictví celostně a při velkém úsilí o ochranu kulturních památek se angažoval i v ochraně přírody a krajiny. Hned v prvním roce svého zvolení poslancem předložil návrh osnovy zákona na ochranu přírodních a krajiných památek.⁶⁸ Když byla dne 21. prosince 1910 na popud Svazu okrašlovacího ustavena Komise pro zachování památek, stal se jejím členem.⁶⁹ Na posledním zasedání zemského sněmu v roce 1911 podával první návrh na zřízení chráněných území v Království českém, jehož rezoluce zněla: „*Zemskému výboru se ukládá, aby ... v době co nejbližší nákladem zemským na vhodných místech jak v okolí král. hlav. města Prahy (Šárka, Strahovské lomy), tak i na vhodných k tomu místech v typických krajinách v pohořích tohoto království (Šumava, Pláně pod Roklanem, Boubín, Rudohoří, Krkonoše, Středohoří, Milešovka, Sutomská hora, v Brdech, v okolí Padrtských rybníků, Blaník, Železné hory) zřídil parky národní, popřípadě ochranné oblasti pro zvířenu i rostliny, tyto cestou smluvní s majiteli, obě u předložení příslušných zákonů zemských, sepsaných po bedlivé úvaze s povoláními korporacemi a odborníky obou zemských národností...*“⁷⁰ Tento návrh vycházel z činnosti Svazu českých spolků okrašlovacích v Království českém.⁷¹ V roce 1916 jako C. k. zemský konzervátor v Praze rozšířil svou činnost v oblasti památkové péče i na ochranu památných stromů.

Luboš Jeřábek se narodil 21. února 1864 v Praze, po vystudování malostranského reálného gymnázia absolvoval Právnickou fakultu UK Praha. Po roce 1893 zastával pozici soudního sekretáře a dne 23. února 1908 se stal poslancem Zemského sněmu Království českého. V roce 1911 začal pracovat na ministerstvu kultu a vyučování ve Vídni a od roku 1912 jako zemský konzervátor pro české území. V průběhu I. světové války zachránil mnoho kostelních zvonů, za což mu bylo uděleno čestné členství ve Svazu. Ještě na konci období monarchie, v roce 1918, vybudoval C. k. Zemský památkový úřad pro Království české. Po roce 1918 kontinuálně tento úřad přešel ve Státní památkový úřad v Praze, jehož se stal prvním přednostou. Zasazoval se o ochranu pražských památek a na záchraně řady z nich se podílel. V roce 1900 stál u založení Klubu za starou Prahu a byl jeho předsedou. Zároveň byl čle-

⁶⁸ Dne 20. září 1911 znovu Jeřábek předložil návrh zákona na ochranu přírody, ale opět bezúspěšně, stejně tak jako v roce 1908. Bližze Procházka, J. S.: Ochranné oblasti přírodní. Praha 1917, s. 72.

⁶⁹ Procházka, Jan Svatopluk: Ochrana přírody a přírodních památek. II. díl. Praha 1926, s. 264.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Maximovič, Rudolf: Ochrana přírody. Brno 1934, s. 78.

nem Jednoty pro dostavbu chrámu sv. Víta a Masarykovy akademie práce. Zemřel 7. srpna 1937 v Černošicích.

V jeho příspěvku „*Národní parky, rezervace a ochranné oblasti v Americe a u nás*“ publikoval návrh na konkrétní území vhodná k ochraně v celém tehdejší Československu, přičemž u některých uvedl i přesné vymezení. Velmi podrobně například navrhl vedení hranic národního parku Šumava či národního parku Beskydy. K ochraně navrhuje pohoří Brd, „*lesní rezervaci Křivoklátskou*“, České Středohoří, České Švýcarsko, „*pohraniční lesní rezervaci Jizerskou*“, „*velikou horskou rezervaci Krkonošskou*“, Český Ráj, Orlické hory, „*velkou lesní rezervaci Králickou*“, Železné Hory, „*velkou lesní rezervaci Blanickou*“, Novohoradské hory, Jeseníky, Moravský kras, Žďárské vrchy, dále pak lesní rezervace „*v rozsáhlých lesích veverských, buchlovských a hukvaldských*“ atd.⁷²

Josef KUMPÁN (1855–1961), sadový referent, redaktor, pokladník Svazu

Josef Kumpán se narodil v Mladé Boleslavi dne 23. prosince 1885 v rodině známého zahradníka Josefa Kumpána st. Vychodil obecnou školu a nižší reálné gymnázium. V zahradnických oborech získával znalosti a dovednosti doma i v zahraničí. Mezi jeho tuzemské praxe a studia lze zařadit působení v Eisenbergských koniferových školkách knížete Lobkowitze v Jezeří (Eisenberg), dále studia na Vyšší zahradnické škole v Lednici na Moravě.⁷³ V zahraničí stážoval u významných školkařských závodů a projekčních kanceláří v Paříži a Berlíně, a to ještě v období před první světovou válkou. Události první světové války a poválečné změny politicko-hospodářského uspořádání Evropy citelně ovlivnily zahradnické obory. Přesto se Josef Kumpán již v roce 1918 rozhodl pokračovat ve své profesní dráze a zakládá svůj vlastní ateliér.

Byl autorem několika set plánů soukromých zahrad, veřejných parků a sadů, atd. Vedle projekční činnosti se věnoval i té publikační, ať už svými mnohočetnými příspěvky do odborných periodik (např. České zahradnické listy, následně Československé zahradnické listy, Naše zahrádka aj.) či další vlastní literární tvorbou. Za jeho nejvýznamnější a nejznámější knihu lze označit titul – *Novodobé zahrady*, který vydal v roce 1934 v Praze, kde se zaměřuje na problematiku tvorby, zakládání a péče o soukromé rodinné a vilové zahrady. Z hlediska spolkové činnosti je nutno zmínit jeho členství v Československé dendrologické společnosti v Průhonicích, které je datováno k roku 1921. O rok později se stal členem Svazu okrašlovacích spolků. Zastával zde pozici pokladníka a spolupracovníka v redakci svazového časopisu „*Krásy našeho domova*.“ Jeho členem zůstal až do jeho rozpuštění v roce 1951. Osobně zapsal protokol ze schůze předsednictva Svazu o rozpuštění.⁷⁴ V rámci Svazu vykonal celou řadu organizační a konzultační práce. V okolí Prahy navrhoval a konzultoval pro okrašlovací spolky některé sadové úpravy např. návrh sadové úpravy v Čelákovcích či úpravu ostrova sv. Kiliána u Davle.

Kumpán také často vystupoval v rámci různých osvětových přednášek a posléze své myšlenky reprodukoval formou příspěvků v „*Krásách našeho domova*“ a nebo např. v tzv. „*Knížnici praktických příruček pro okrašlovací spolky*.“ Zde se především věnoval otázce okrašlování. Podotýkal, že okrašlovací spolky působí v nerovnoměrných podmínkách, které nejsou srovnatelné. Mnohé spolky se musely vyrovnat s rovným či členitým terénem, vodními toky, rybníky, bohatými lesy apod. někde se mohly sázet okrasné dřeviny, jinde zase ovocné

⁷² Jeřábek, Ladislav: *Národní parky, rezervace a ochranné oblasti v Americe, jinde a u nás*. Zvláštní otisk z kalendáře Národní politiky. Praha 1920, s. 12.

⁷³ Ottomanská, Stanislava: *Použití dřevin ve vybrané etapě vývoje zahradního umění (přelom 19.–20. století na území východních Čech)*. Lednice 2011, 165 s., 170 s. příloh. Disertační práce na Zahradnické fakultě Mendelovy univerzity v Brně na ústavu biotechniky zeleně. Vedoucí disertační práce Doc. Ing. Miloš Pejchal, CSc.

⁷⁴ MÚA AV ČR, f. 33 Svaz okrašlovací, inv. č. 44, zápis likvidační komise ze dne 16. 11. 1951, zápis není uložen, zachována je jen prezenční listina.

stromy, někde osazovat regulované vodní toky, v lesích upravovat stezky. Apeloval na všechny okrašlovací spolky, aby si určily pracovní program, podle kterého by postupovaly. Zdůrazňoval, jaké hlavní úkoly spadají do činnosti spolků. Předně se jednalo o sadovou úpravu návsi. Staré vesnice byly stavěny bez regulačních plánů, jedno stavení se přidružovalo ke druhému. Tím vznikla zajímavá zákoutí, která byla osázena stromy a vznikl tak s prostou architekturou chalup velmi malebný celek. Kumpán tato stará osázení velice respektoval a vyzýval, aby se jimi řídila pravidla nového osázení. Ještě celkem často upozorňoval na to, aby nedocházelo ke zbytečnému přepřínování vesnic, protože všeho moc škodí. Podle Kumpána „*jediný správně umístěný a vyvinutý strom nahradí po estetické stránce deset jiných, nevhodně umístěných. Je-li náves větších rozměrů, vyjímá se zde hustě vysázená skupina jednoho druhu stromů mnohem líp než stejnoměrně stromovým posázená volná plocha.*“ Pro osázení návsi navrhoval využívat akátu obecného, babyky, břízy, dubu, habru, hlohu, javoru mléče, jasanu, jerlínu, jeřábu obecného, kaštanu koňského, kleny, lípy velkolisté, topolu balzamového, topolu pyramidálního, vrby smuteční. Kumpán se věnoval nejen sadovým úpravám návsi, ale i osazením silnic alejemi. Velmi apeloval na volbu druhu stromu a dost kritizoval „*zlozvyk každoročně seřezávat koruny určitých stromů, jako se tak děje u krásné kvetoucích hlohů, akátů, lip atd. Pozdě do jara, kdy se v přírodě vše zelená a květena začíná svůj barevný rej, trčí bezlisté pahýly ořezaných stromů smutně k nebi.*“ Doporučoval, že by tento zárok mohl odpadnout, pokud by se hned při sázení uvažovalo do budoucnosti s tím, že se strom po letech rozrostle. „*Nikoliv stromy mrzačit, ale sázet rozumně ve správné vzdálenosti!*“ V rámci osazování byl Kumpán často oslovován jednotlivými okrašlovacími spolky o radu a spolupráci.⁷⁵

Jan EMLER (1877–1951), náměstek, starosta Svazu, redaktor Krás našeho domova

Vzdělaný člověk, přesvědčený demokrat, znalý několika cizích jazyků. Narodil se v rodině Josefa a Kateřiny Emlerových v roce 1877 v Růžovém ulici č. 5 na Novém Městě pražském jako čtvrté dítě ke třem starším sestrám. Otec Josef Emler byl archivář, historik a universitní profesor pomocných věd historických a významný editor historických pramenů. Po studiích práv Jan Emler nastoupil úřednickou dráhu v tehdejší veřejné C. k. universitní knihovně. Rodinné zázemí způsobilo i Janův zájem o výtvarné umění a kulturně osvětovou činnost. Proto byl jedním ze zakladatelů Klubu za starou Prahu. Od roku 1904 se intenzivně zabýval ochranou historických a přírodních památek. Za svého působení v bratislavské univerzitní knihovně se věnoval ochranné práci na Slovensku. Byl i u založení některých slovenských okrašlovacích spolků. Jako stálý člen ústředního výboru Svazu, později jako dlouholetý starosta Svazu vtiskl mu svého ducha. Nesmíme zapomenout, že při svém knihovnickém zaměření si dovedl pro Svaz najít vždy svůj čas. Intervenoval na úředních místech. Pečoval o svazovou odbornou knihovnu a pečoval i o svazový odborný časopis „*Krás našeho domova*,“ jehož byl redaktorem a korektorem. Jeho starostenskou funkci dosvědčuje velké množství písemností rozeslaných v rámci různých záležitostí z kanceláře Svazu.

Karel KAVINA (1890–1948)

Významný český botanik, profesor botaniky na ČVUT, který se Svazem úzce spolupracoval. V akademickém roce 1930–1931 se stal děkanem tehdejší Vysoké školy zemědělské a lesního inženýrství. Stál u zrodu Krkonošského národního parku. Za ochranu tamní flory a zásluhy o park mu byl v Obržím dole postaven památník, u něhož byl po své smrti a zpopelnění rozptýlen.

---

⁷⁵ Blíže Ottomanská, Stanislava – Steinová, Šárka: Život a dílo zahradního architekta Josefa Kumpána (1885–1961). Praha 2015, s. 40–46.

Rudolf MAXIMOVIČ (1886–1963), zakladatel moderní ochrany přírody

Od dětství měl zájem o botaniku a ornitologii. Studoval a maturoval na učitelském ústavu v Hradci Králové. Po skončení studia nastoupil nejprve jako pomocný učitel, později působil jako řídící učitel v rodném městě i v dalších obcích čáslavského okresu. Stále se však intenzivně zabýval studiem botaniky, ornitologie a dalších přírodovědných oborů. Po vzniku Svazu začala být vytyčována koncepce a hlavní cíle ochrany přírody v našich zemích, kde v této věci Maximovič vyvíjel velkou aktivitu. Hlavním cílem ochrany přírody v určité oblasti pro něj bylo zachování její estetické kvality. Po převratu v roce 1918 Zdeněk Wirth zařadil záhy po svém nástupu na Ministerstvo školství a národní osvěty agendu ochrany přírody do kompetence jím vedeného památkového oddělení osvětového odboru. Zcela poprvé se tak tato oblast dostala pod státní patronát. V roce 1922 byl pro tento specifický referát přijat Wirthem navržený Maximovič, který před tím již dva roky působil jako konzervátor pro ochranu přírody tří východočeských okresů a mimo to na sebe upozornil svojí publikační, přednáškovou a další činností v této oblasti. V témže roce mu byl ministrem udělen titul generální konzervátor státní péče o ochranu přírody a přírodních památek. Maximovič v této funkci, která byla v teoretických otázkách ochrany přírody nadřazena památkovým úřadům, působil po celé období první republiky.⁷⁶

Jedním z nejdůležitějších úkolů, který stál před touto zcela novou sférou státní správy, bylo upřesnění obsahu pojmů přírodní památka a ochrana přírody. Ochranu přírody podle jeho koncepce tvořily dvě rovnocenné části: ochrana přírodních památek a ochrana domoviny. Za přírodní památky byly považovány výjimečné přírodní jevy, pod pojmem domoviny rozuměl charakter krajiny, „*kteřý v kraji působením věků byl vytvořen společnou činností přírody a ruky lidské.*“⁷⁷ Je zde ve srovnání s předválečným obdobím patrný posun od převážně estetického a vlastně i historického hodnocení zachovaného charakteru přírody k progresivnějšímu přírodovědnému pojetí, které v následujících letech i díky Maximovičovi postupně převážilo. Během první republiky se Maximovičovi podařilo nepatrný počet českých a moravských soukromých rezervací navýšit na číslo 170 státních rezervací zahrnujících různě rozsáhlá území v celém Československu s vymezením speciálních podmínek pro celkovou ochranu přírody daného území či pouze dílčích nařízení nezbytných pro zachování specifické flory či fauny. Kromě této praktické činnosti Maximovič postavil ochranné snahy u nás na moderní základy, přičemž zkušenosti a znalosti získával především během řady služebních cest.

Od podzimu roku 1945 se Maximovič zapojil do ochrany zámeckých parků a cenných krajinných celků na pozemcích zkonfiskovaných podle tzv. Benešových dekretů. Roku 1947 se stal členem Národní kulturní komise, přičemž přispěl zásadním způsobem k tomu, aby do její správy byly převzaty krajinné celky související se zámky Lednice, Valtice a Ratibořice. V roce 1948 však z pléna komise odešel.⁷⁸

Okrašlovací literatura

V prvních desetiletích své působnosti Svaz rozvinul prakticky všechny obory své činnosti. Vedle Krás našeho domova začal vydávat také různé brožury, plakáty, poučné a ochranné nápisy i jednotlivé publikace. Šíření návodů a praktických ukázek pro vytvoření krásnějšího prostředí se stalo obsahovou náplní okrašlovacích spolků. Okrašlovat znamenalo uspo-

⁷⁶ NA, f. Ministerstvo školství a kultury; kart. 137, sign. Maximovič. (? jde opravdu o signaturu)

⁷⁷ Památky přírodní, in: Placht, O. – Havelka, F.: Příručka školské a osvětové správy. Praha 1934, s. 1663–1664.

⁷⁸ Černý, Walter: Rudolf Maximovič. Ochrana přírody 1, 1946, s. 24–28; Stejskal, Vojtěch: Sto dvacet let od narození Rudolfa Maximoviče, zakladatele moderní ochrany přírody v Československu. Ochrana přírody 61, 2006, s. 170–172.

řádat něco tak, aby to vzbuzovalo pocit libosti. Dobové okrašlovací heslo doporučovalo, aby se začínalo v prostředí vlastního domova: „*Květina na stole a za oknem dodá bytu hned veselosti a přívětivosti.*“⁷⁹ Rostliny vůbec byly oblíbeným tématem. Péče o stromy a květiny, „*nejkrásnější ozdoby přírody,*“ byla chápána jako bezprostřední cesta, jak vést především děti ke vztahu k přírodě. Pěstování květin v truhlíku, práce na zahradě a vysazování stromů sloužily jako názorné příklady. U každé školy byly zřizovány školní zahrady.⁸⁰ S návrhem zahrnout dětské zahradničení mezi pedagogické metody se svaz opakovaně obracel na C. k. okresní školní radu pražskou.

V roce 1906 ve svazové knihovně vyšla návodná publikace z pera jednatele Svazu Břetislava Jedličky Brodského „*Stromové a květinové slavnosti.*“⁸¹ Odvolával se na americké slavnosti konané pravidelně od roku 1872. V roce 1882 se stromové slavnosti začaly pořádat přednostně jako slavnosti „*pro dítka.*“ V USA se jako celostátní slavnostní den stromů (Arbor day) ustálil 22. dubna, který se později stal mezinárodním Dnem Země. U počátků slavnosti stály ekologické důvody, zejména snaha napravit mýcení lesů americkými osadníky, které mělo špatné důsledky na stav přírody, jak se již tehdy vědělo: „*Ubyválo srážek, voda v řecištích a studních se ztrácela, úrodnost z počátku báječná klesala, zdravotní stav se zhoršil.*“⁸² Svaz dokonce inzeroval ochotu vysílat z Prahy ke stromovým slavnostem do nejrůznějších koutů českých zemí vlastního zkušeného řečníka. Příručku „*Pěstování květin v domácnosti*“ určenou pro dospělé sepsal ředitel pražských vinnhradských sadů Leopold Batěk.⁸³ Naopak „*Evropská zahrada*“ byla výpravou fotografickou publikací zahrad od konzervátora vídeňské Ustřední komise památkové péče Zdeňka Wirtha.⁸⁴ Autorem publikace určené pro mládež „*Sázejme, pěstujme, chraňme stromy*“ vydané v roce 1906 byl C. k. okresní školní inspektor a v letech 1907–1909 místostarosta svazu Vincenc Podhajský.⁸⁵

Krásna našeho domova

Časopis „*Krásna našeho domova. Věstník Svazu českých okrašlovacích spolků v Království českém a klubu Za starou Prahu*“ začal vycházet od roku 1905. Jeho prvním redaktorem se stal Jiří V. Klíma. Roční předplatné činilo 4,- K, za jednotlivá čísla 40,- h. Pro členy Svazu a spolků sdružených ve Svazu i všechny jejich jednotlivé členy činilo předplatné 3,- K. Vycházelo celkem deset čísel ročně o šestnácti stranách, kromě měsíce července a srpna. Za obsah jednotlivých článků odpovídali samotní autoři a za spolkové zprávy funkcionáři spolků. Za příspěvky za Klub za starou Prahu odpovídala domácí rada Klubu. Kromě spolkových zpráv se všechny příspěvky honořovaly. Zároveň redakce otiskovala pouze ty články, které přesně uváděly pramen. Uzávěrka probíhala každý desátý den v měsíci. Dru-

⁷⁹ Procházka, Jan Svatopluk: Okrašlování a ochrana domoviny, s. 5.

⁸⁰ Steinová, Šárka: Školní zahrady, Prameny a studie, Praha 2015, s. 198–210.

⁸¹ Brodský Jedlička, Břetislav: Stromové a květinové slavnosti. Návod k jejich pořádání, Praha 1908, 112 s.; Publikace vyšla v letech 1908–1916 ve třech vydáních. Cena výtisku činila 1 K 20 hal. Týž, 1904–1914 Deset roků Svazu českých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku v Praze, Praha 1916, s. 20.

⁸² Urban Jarník, Jan: Podstata, cíl a organizace okrašlování, s. 13–14.

⁸³ Vyšla v nákladu 10 tisíc výtisků, jeden kus po 30 haléřích. V roce 1916 hlásí jednatel Svazu B. J. Brodský její rozebrání. Brodský – Jedlička, Břetislav: 1904–1914 Deset roků Svazu, s. 20.

⁸⁴ Wirth, Zdeněk: Krásna našeho domova, roč. VI, Praha 1910, s. 37–42, s. 78–85, s. 105–109.

⁸⁵ Do roku 1914 vyšlo ve čtyřech vydáních. Čtvrté vydání vyšlo ještě před rokem 1914 doplněné obrázky a barevnou obálkou v nákladu 40 tisíc kusů. Jednotlivé okrašlovací spolky, které byly členy svazu, dostávaly publikace zdarma. C. k. zemské školní rady v Praze a Brně vydaly výnos, kterým publikaci doporučovaly do školních knihoven. Místní školní rady je kupovaly od svazu a rozdávaly je svým žákům i návštěvníkům stromových slavností. Cena jednoho výtisku byla 20 haléřů, 100 kusů 8; Brodský Jedlička, Jan: 1904–1914 Deset roků Svazu, s. 20.

hý ročník obsahoval pouze dvě čísla, a to listopadové a prosincové. K tomuto opoždění se vyjadřuje redakce hned na první straně a uvádí, že „*vše bylo zaviněno rozsáhlejšími přípravami, které na počátku nového ročníku bylo nutno vykonati.*“⁸⁶ Od roku 1907 došlo ke změně formátu časopisu z původních 15 x 23 cm na 17 x 24,5 cm, jiné grafické úpravy a zahájení spolupráce s redaktorem Františkem Táborským, od osmého čísla s Jiřím Jandou. Zároveň časopis pozměnil i název na „*Krása našeho domova. Vydává Svaz českých spolků okrašlovacích v Praze za součinnosti klubu Za starou Prahu.*“ Součástí časopisu se stal i „*Věstník Krásky našeho domova,*“ který redigoval Břetislav Jedlička-Brodský. Věstník měl většinou dvanáct čísel a přinášel převážně zprávy ze Svazu, zprávy z jednotlivých okrašlovacích a zalesňovacích spolků a zprávy z klubu „*Za starou Prahu.*“ Věstník se de facto věnoval vnitřním záležitostem Svazu a okrašlovacích spolků. Základní snahou se stalo, „*aby každý nalezl ve Věstníku obraz práce ve Svazu i v celé naší organizaci, byl pojítkem mezi námi, okrašlovacími spolky, jejich členy i všemi, kteří pracují pro ušlechtilou myšlenku, která je nám společnou.*“⁸⁷ V roce 1909 se opět mění časopis název na „*Krása našeho domova. Orgán: Svazu českých spolků okrašlovacích v Praze, klubu „Za starou Prahu“; českého zemského svazu ku povznesení návštěvy cizinců v Království českém v Praze, Zalesňovacího a okrašlovacího spolku pro královské hlavní město Prahu a okolí a ostatních českých spolků okrašlovacích, ve Svazu sdružených.*“ A zároveň dochází k výměně redaktora, tentokrát rovnou na dva, a to na Jana Emlera a Břetislava Jedličku-Brodského. Další novinkou je, že se časopis začal intenzivněji věnovat ochraně přírody, což velmi úzce souvisí s přejmenováním Svazu. V následujícím roce došlo k poopravení velikosti formátu na 21 x 26,5 cm a k celkovému sjednocení grafického vzhledu spolu s upřesněním názvu na „*Krása našeho domova. Měsíčník pro estetickou výchovu vydává Svaz českých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.*“ Od tohoto ročníku je redaktorem už jen Jan Emler. Ve třicátých letech dvacátého století se časopis vrátil do formátu z roku 1907, kdy šéfredaktorem byl prof. Jaromír Klika, odpovědný redaktor dr. Jan Emler, Rudolf Maximovič.

Svaz spolupracoval s odborníky právě i na úrovni tohoto svazového periodika. V prvních deseti letech existence Svazu se mezi jeho přispěvateli objevili např. archeolog dr. Karel Absolon, architekt Antonín Balšánek, archeolog a muzejník Kliment Čermák, knihovník a konzervátor Jan Emler, dr. Jiří Guth Jarkovský, arch. Bohumil Hübschmann, vládní rada a přednosta Státního památkového úřadu JUDr. Luboš Jeřábek, botanik prof. Karel Kavina, lesmistr a spisovatel Julius Komárek, rostlinný fyziolog prof. Bohumil Němec, literární teoretik prof. Arne Novák, arch. Stanislav Sochor, historik prof. J. V. Šimák, botanik prof. Josef Velenovský, dr. Zdeněk Wirth, rostlinný fyziolog dr. Vladimír Ůlehla, spisovatel Jaroslav Vrchlický, etnograf dr. Čeněk Zíbrt a mnozí další.⁸⁸

⁸⁶ Krása našeho domova, roč. II, listopad 1905, č. 1, s. 1.

⁸⁷ Krása našeho domova, roč. III, Věstník Krásky našeho domova, č. 1, 1907, s. 1.

⁸⁸ Brodský Jedlička, Jan: 1904–1914 Deset roků Svazu, s. 17–20.

Přechod agendy okrašlování a ochrany přírody pod rámec jiných organizací

Jak již bylo výše popsáno, Svaz byl zrušen k 31. prosinci roku 1951, a to na základě zákona č. 68/1951 Sb. ze dne 1. října 1951, o dobrovolných organizacích a shromážděních, který stanovil nové zásady společovacího práva a s tím spojenou dočasnou trvanlivost spolků vzniklých před 1. říjnem roku 1951.

I.

Ústav pro ochranu přírody a krajiny při I. přírodovědecko-lékařském odboru / Ústav pro tvorbu a ochranu krajiny Československé akademie věd

V činnosti Svazu pokračovala Masarykova akademie práce ve svém Ústavu pro ochranu přírody a krajiny při I. přírodovědecko-lékařském odboru, která rovněž převzala všechny práva a povinnosti Svazu. Později vznikl Ústav pro tvorbu a ochranu krajiny (dále jen Ústav), který byl zřízen usnesením prezidia Československé akademie věd dne 25. září 1961 ke dni 1. ledna 1962.⁸⁹ Jeho činnost měla obsáhnout syntetické zpracování analytických podkladů o životním prostředí v krajině člověkem málo pozměněné a v krajině silně narušené.⁹⁰

Organizační členění Ústavu pro tvorbu a ochranu krajiny bylo uspořádáno podle tematicky řešených úkolů, což umožňovalo organický přístup k jednotlivým zkoumaným otázkám. Ústav se dělil na tři základní oddělení se svými pracovními skupinami:

- a) Oddělení pro výzkum základních biologických prvků krajiny
  - pracovní skupina biocenologická
  - pracovní skupina bioklimatologická
  - pracovní skupina pro studium vodního režimu
- b) Oddělení pro výzkum devastované krajiny
  - pracovní skupina pro rekultivace průmyslových oblastí
  - pracovní skupina pro rekultivaci devastovaných složek zemědělské krajiny
- c) Oddělení pro výzkum vytváření zdravé krajiny

Posledně jmenované oddělení de facto z velké části převzalo činnost tehdejšího Svazu. Pracovní skupina ozelenění měla především řešit vhodné formy zeleně z funkčního a estetického hlediska pro venkovské, městské a průmyslové oblasti. Podávala zároveň návrhy na ozelenění při komunikacích, vodních dílech apod. Druhá pracovní skupina krajinného plánu a krajinné biologie měla řešit rozmístění struktury krajinných prvků (vodní nádrže, polní a lesní plochy, rekreační prostory, zeleň sídliště) v ekonomicky vyváženou a zdravou krajinu. Zároveň také vypracovávala typologii naší krajiny a na základě rozmístění jednotlivých strukturálních složek podávala návrh krajinného plánu a respektování biologických, urbanistických, komunikačních a ekonomických funkčních složek.⁹¹

Pracoviště ústavu byla umístěna nejdříve v Kostelci nad Černými lesy v objektu Vysoké školy zemědělské v Praze, dále v Říčanech, v Teplicích, později na několika místech v Praze, Průhoncích a Mostě.

Ústav zanikl tím, že byl usnesením prezidia Československé akademie věd ze 17. března 1971 sloučen s Kabinetem teorie architektury a tvorby životního prostředí s účinností od 1. května 1971.

⁸⁹ MÚA AV ČR, f. Ústav pro tvorbu a ochranu ČSAV (dále jen ÚTOK ČSAV), inv. č. 7, zpráva ke zřízení Ústavu pro tvorbu a ochranu krajiny ČSAV; inv. č. 8, základní ustanovení, s. 1.

⁹⁰ MÚA AV ČR, f. ÚTOK ČSAV, inv. č. 8, základní ustanovení – náplň Ústavu, s. 1–2.

⁹¹ Tamtéž, s. 4.

II.

Československý svaz drobných ovocnářů a pěstitelů /Československý svaz zahrádkářů a ovocnářů / Český svaz zahrádkářů a ovocnářů

Dále některé spolky prokazatelně přešly ze Svazu do zcela jiné organizace, a to Svazu zahrádkářů, který k 21. říjnu 1945 měl téměř 30 000 členů. V roce 1948 došlo k přejmenování Svazu zahrádkářů na *Jednotu zahrádkářů*. Tato organizace působila pod záštitou „*Jednotného svazu českých zemědělců*“, který byl v rámci přípravy socializace vesnice v roce 1954 zrušen. Jednota tak přešla pod metodické vedení ministerstva zemědělství a Československou zemědělskou akademií.⁹²

Padesátá léta byla ve znamení silného politického tlaku na celou společnost. Toto dění se odrazilo i ve společenských organizacích, které byly nuceny stát se součástí jednotné Národní fronty. V zájmu státu vznikla snaha vytvořit jednotnou zahrádkářskou organizaci, a proto došlo v Praze k sestavení přípravného výboru, který měl za úkol připravit program, stanovy a návrh na organizační strukturu Svazu.⁹³

Dne 26. března 1957 vydalo ministerstvo vnitřní rozhodnutí o zániku *Jednoty zahrádkářů* a její transformaci v novou organizaci. Tato nově založená organizace, která byla ustavena na 1. celostátním sjezdu v Praze dne 29. září 1957, nesla název *Československý svaz drobných ovocnářů a pěstitelů*. V roce 1957 tak začala vznikat největší zahrádkářská organizace v našem státě.⁹⁴

Zpočátku bylo zastoupení jednotlivých krajů velmi nerovnoměrné. Sjezd přijal stanovy, zvolil ústřední výbor a přijal program. Svaz měl pečovat o rozvoj zahrádkářství, ovocnářství a vinařství, jakož i jiná odvětví rostlinné výroby, prohlubovat teoretické a praktické vědomosti a vědomosti členů, pomáhat národním výborům a spolupracovat při ochraně přírody, zajišťovat nevyužitá pozemky pro zahrádkářské kolonie, sady a vinohrady, okrasné zahrady a rekreační využití.

Mezi organizační cíle patřilo především ustavit všude krajské, okresní, místní a závodní pobočky svazu, organizovat nábor členů, zvláště mezi pracovníky družstev a statků, vytvářet předpoklady pro budování úrodných zahrad, vybudovat síť okresních instruktorů svazu a školství, vydávat propagační materiál, spojit se s odborníky a vědeckými institucemi, pořádat exkurze a zájezdy.⁹⁵

Organizace Československého svazu drobných ovocnářů a pěstitelů⁹⁶

I. Organizační složky

- a) Místní sdružení
- b) Okresní sdružení
- c) Krajské sdružení

II. Správní orgány

- a) Sekretariát
- b) Předsednictvo
- c) Slovenský výbor
- d) Ústřední výbor
- e) Sjezd Svazu
- f) Revisní komise

⁹² Macl, Otto: Zahrádkářské hnutí. Kořeny-tradice-vývoj. Hradec Králové 1999, s. 18.

⁹³ NA, f. ÚV NF 1945–1968, kart. 579, sign. 1. Jednota zahrádkářů 1951–1952, 1951, říjen, 31., Jednota zahrádkářů předkládá ústřednímu akčnímu výboru Národní fronty tři návrhy na novou organizační formu Jednoty zahrádkářů podle zákona č. 68 ze dne 12. července 1951 sign. 2 Jednota zahrádkářů, návrh organizačního řádu Československého svazu drobných ovocnářů a pěstitelů.

Čermák, Jan: 40 let Českého zahrádkářského svazu – 1. část. Zahrádky a zahrady. Praha, léto 1997, s. 37.

⁹⁴ Macl, Otto: Zahrádkářské hnutí. .... s. 17–18.

⁹⁵ Čermák, Jan: 40 let Českého zahrádkářského svazu, s. 37.

⁹⁶ NA, f. ÚVNF 1945–1968, kart. 579, sign. 2 Jednota zahrádkářů, návrh organizačního řádu Československého svazu drobných ovocnářů a pěstitelů.

Sjezdy Svazu se konaly jednou za čtyři roky. Pravidelně zde docházelo k volbě nového předsednictva. Po prvním sjezdu v roce 1957 se začal velice rychle zvyšovat počet členů a poboček.

V roce 1957 statistiky zaznamenaly 676 základních organizací se 48 706 členy.⁹⁷ K 31. prosinci 1960 se členská základna rozrostla na 95 372 členů v 1 439 pobočkách. Na Slovensku patřilo do Československého svazu drobných ovocnářů a pěstitelů 6 363 členů sdružených v 295 pobočkách. Od roku 1958 také začal Svaz vydávat Věstník, kde hned v prosincovém čísle došlo ke zveřejnění stručného zdůvodnění změny názvu organizace na „Československý svaz ovocnářský a zahrádkářský,“ na které se usneslo zasedání ústředního výboru Svazu ve dnech 5. a 6. prosince 1959. Důvody změny lze shrnout následovně: „V názvu nesmí být vyjadřován stav *zahrádkář, ovocnář či jinak majitel, to je překonáno a neodpovídá duchu doby, ale činnost, nebo vztah k činnosti, které obě její základní formy jak profesionální tak i amatérské spojuje. Má vystihovat i budoucí poslání Svazu a jeho vývoj, jak na něm bude žádat a docela si vynutí hospodářská a společenská situace na konci 3. a další pětiletky, jako základní a usměrňující plány našeho státu, kdy se má také naše zemědělská výroba postavit na roveň výrobě průmyslové. Výrobnost ovoce drobných pěstitelů nelze zatím přehlížet a tato skutečnost je dána i zněním Svazu.*“⁹⁸

K dalšímu přejmenování na Československý ovocnářský a zahrádkářský svaz (dále jen ČSSOZ) došlo ještě na druhém sjezdu uspořádaném dne 8. a 9. dubna 1961 v Praze.⁹⁹ Zároveň zde došlo i k doplnění stanov.

Organizace Československého ovocnářského a zahrádkářského svazu¹⁰⁰

- I. Místní a závodní organizace
  - a) členská schůze
  - b) výbor
  - c) revizoři
- II. Okresní organizace
  - a) okresní konference
  - b) okresní výbor
  - c) předsednictvo výboru
  - d) revizní komise
- III. Krajské organizace
  - a) krajská konference
  - b) krajský výbor
  - c) předsednictvo výboru
  - d) revizní komise
- IV. Slovenské orgány
  - a) slovenská konference
  - b) slovenský výbor
  - c) předsednictvo slovenského výboru
  - d) slovenská revizní komise

---

⁹⁷ NA, f. ÚVNF 1945–1968, kart. 586, zprávy o činnosti 1961–1965, 1962, březen, 27., zpráva o činnosti společenských organizací v odboru působnosti ministerstva zemědělství, lesního a vodního hospodářství a situaci v jejich řízení, s. 25–27. Peleška, Stanislav: 40 let Českého zahrádkářského svazu 1957–1997. Praha 1997, s. 2.

⁹⁸ NA, f. ÚVNF 1945–1968, kart. 579, Československý svaz zahrádkářů a ovocnářů, návrh na doplnění a zdůvodnění stanov

⁹⁹ NA, f. ÚVNF 1945–1968, kart. 579, Československý svaz zahrádkářů a ovocnářů, usnesení II. celostátního sjezdu československého ovocnářského a zahrádkářského svazu a vládního usnesení č. 293 ze dne 12. dubna 1961 o zásadách rozvoje ovocnářství, zelenářství a vinařství.

¹⁰⁰ NA, f. ÚVNF 1945–1968, kart. 579, 1961, Stanovy československého ovocnářského a zahrádkářského svazu.

- V. Ústřední orgány
- a) celostátní sjezd
  - b) ústřední výbor
  - c) předsednictvo ústředního výboru
  - d) ústřední revizní komise
  - e) ústřední sekretariát

Na třetím sjezdu, který se konal dne 10. a 11. listopadu 1965, byly zrušeny krajské výbory¹⁰¹ a přijaty nové stanovy. Svaz postupně převzal na 5 000 ha méně hodnotné a nevyužívané půdy a začal na ní budovat zahrádkářské osady.¹⁰² Do svazu postupně začaly vstupovat i zahrádkářské kroužky ROH a vinaři.¹⁰³ Od března 1969 začal Svaz vydávat vlastní časopis, který dodnes nese jméno „Zahrádkář.“¹⁰⁴

V rámci čtvrtého sjezdu, který se uskutečnil ve dnech 18.–19. července 1970, došlo ke schválení nového názvu „Český ovocnářský a zahrádkářský svaz“ (ČOZS). I přes oddělení zahrádkářů ze Slovenska, kteří si založili svoji vlastní organizaci, měl ČOZS k 31. prosinci 1970 275 438 členů ve 3 383 zahrádkářských organizacích.¹⁰⁵ V březnu 1974 si také založili ve Velkých Losinách „Ústřední zahrádkářskou akademii.“¹⁰⁶

Ve dnech 23.–24. listopadu 1974 se konal pátý sjezd ČOZS, který se vyznačoval vysokou politizační činností svazu, obzvláště jeho vedení, což byl důsledek tvrdé normalizace celého společenského života naší země.¹⁰⁷

V souvislosti se zavedením zemědělské velkovýroby, která se vyznačovala obděláváním rozsáhlých lánů půdy, došlo k oddělení menších pozemků nevhodných pro velkovýrobu. Tyto menší pozemky tak mohly být, v souladu se zákonem o ochraně zemědělského půdního fondu č. 75/1976 Sb., převáděny do dočasného nebo trvalého užívání Českého zahrádkářského svazu, a to na základě územního plánu za účelem vybudování zahrádkářských osad. Jenom za rok 1978 představovala výměra nově získané půdy pro ČOZS 508 ha a do roku 1981 dosáhla až na 1 931 ha, které byly ihned pronajímány členům Českého zahrádkářského svazu.¹⁰⁸ Zahrádkářským organizacím se tímto způsobem převedly do užívání nejen pozemky nevhodné pro zemědělskou velkovýrobu, ale i půda neobdělávaná vlastníky, louky, pastviny, vytěžená pískoviště, uzavřené skládky veřejného odpadu a další nevhodné pozemky.

Produkce ovoce a zeleniny od zahrádkářů měla velký význam. Až 60 % ovoce a 70 % zeleniny se vykupovalo od členů ČOZS. Na základě nařízení vlády č. 34 z roku 1977 došlo k dalšímu zřízení prodejen zahrádkářských výpěstků. V sedmdesátých letech se v další vlně rozvíjely další zahrádkové osady, a tím došlo i k růstu členské základny.¹⁰⁹

Ve dnech 24.–25. listopadu 1979 byl na šestém sjezdu změněn název na „Český zahrádkářský svaz.“ Jednalo se reakci na změnu povahy organizace, kdy do popředí vstoupila především zahrádkářská činnost oproti ovocnářské. Podnětem k přejmenování organizace se stalo

¹⁰¹ NA, f. ÚVNF 1945–1968, kart. 579, návrh na provedení likvidace činnosti krajských organizací; 1965, srpen, 21., zpráva – ústřední revizní komise Čs. ovocnářského a zahrádkářského svazu o provedených revizích hospodaření a organizační činnosti v sekretariátu Ústředního výboru ŠOZS a Slovenského výboru ČSOZS pro schůzi Ústředního výboru ČSOZS dne 26. září 1965, s. 4.

¹⁰² NA, f. ÚVNF 1945–1968, kart. 579, 1966, březen, 23., zpráva o činnosti, s. 3.

¹⁰³ NA, f. ÚVNF 1945–1968, kart. 579, hlavní úkoly Československého ovocnářského a zahrádkářského svazu v letech 1965–1971.

¹⁰⁴ Macl, Otto: Zahrádkářské hnutí, kořeny..., s. 19.

¹⁰⁵ Týž: Zahrádkářské hnutí, kořeny..., s. 20.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 20.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 22–23.

¹⁰⁸ Peleška, Stanislav: 40 let s. 3.

¹⁰⁹ Tamtéž.

také vytvoření samostatného „Slovenského zahrádkářského svazu.“¹¹⁰ K 31. prosinci 1983 měl ČZS 408 840 členů, kteří se sdružovali v 4 353 organizacích. V ČSZ se stále prohlubovala politizace jeho činnosti. Příkladem může být výzva ústředního výboru ČSZ k aktivní činnosti na přípravě voleb do zastupitelských orgánů včetně akce, která nesla název „Ani jedna volební místnost bez květinové výzdoby.“¹¹¹ Ze závěrů XVI. sjezdu KSČ vyplývá, že vedle rozvoje socialistické zemědělské velkovýroby měla být věnována větší pozornost i rozvoji výroby u drobnějších pěstitelů. Jako hlavní cíl bylo stanoveno dokonalejší využití veškeré zemědělské půdy, která se nehodí pro velkovýrobu, k pěstování produktů pro výrobu potravin.

Šedmý sjezd se uskutečnil ve dnech 8.–9. prosince 1984. Ve stejném roce se konalo první národní kolo soutěže „Mladý zahrádkář.“ Poslední sjezd proběhl 9.–10. prosince 1989. V bouřlivé atmosféře roku 1989 došlo ke změně celého vedení svazu, které se jednotně postavilo za demokratické změny ve společnosti. Byly přijaty nové stanovy ČZS a vlivem toho došlo i ke změně celkového organizačního uspořádání. Místo okresních výborů vznikaly územní rady. Ústřední výbor nahradila republiková rada, která se stala nejvyšším orgánem ČZS. V rámci decentralizace řízení došlo k posílení postavení zahrádkářských organizací, a tím i získání statusu samosprávného subjektu, který sám zodpovídal a rozhodoval o svém majetku. Nový režim přinesl zlepšení spolupráce se specializovanými organizacemi.

Rok 1989 přinesl radikální změnu politického systému v Československu. Pro následující vývoj ČZS měl velký význam zákon č. 83/1990 Sb., zabývající se sdružováním občanů, začleňující ČZS mezi organizace, které neměly být rušeny, a mohl bez problémů požádat ministerstvo vnitra České republiky o novou registraci.¹¹²

Dne 24. června 1991 nabyl účinnosti zákon č. 229/91 Sb., o půdě, kterým bylo stanoveno vydávání pozemků původním vlastníkům. V souvislosti s tímto zákonem byla rovněž zaručena právní ochrana legálně založeným zahrádkářským koloniím. Tedy těm koloniím, které vznikly před 1. říjnem 1976, nebo těm, které vznikly po 1. říjnu 1976 na základě územního rozhodnutí.¹¹³ Tento zákon tak postavil některé zahrádkáře v zahrádkářských osadách do pozice neoprávněného uživatele půdy. Mezi zahrádkáři a vlastníky pozemků docházelo k vyostření vztahů, které často končilo žalobami u soudu. Byl vytvořen přehled vlastnických vztahů k jednotlivým pozemkům a stanoven stupeň jejich právního ohrožení. Ukázalo se, že základní organizace ČZS mají v užívání půdu obecní, státní, soukromých vlastníků i těch, jejichž vlastnictví je nebo bylo obnoveno. Představenstvo republikové rady ČZS přijalo program stabilizace zahrádkářského hnutí České republiky, který spočíval ve vytvoření právních a věcných předpokladů pro udržení stávajících pozemků jako základu existence základních organizací ČZS.

Významní představitelé Svazu

František MACHALA (1958–1961) – první předseda

Narodil se 7. května 1907. Jako dvacetiletý přišel do žehušických koniferových školek z Eisenbergských koniferových školek z Jezeří. V roce 1929 odešel na zahradnickou praxi do Francie, odkud se vrátil v roce 1940 zpátky do Žehušic, kde se stal vedoucím koniferových školek až do roku 1974. Na 1. sjezdu Svazu byl zvolen za předsedu nové zahrádkářské organizace. Tuto funkci vykonával až do roku 1961, kdy se stal šéfem stálého výstavního pavilonu na mezinárodní výstavě IGA v Erfurtu. I když byl i v dalším volebním období členem předsednictva, na práci Svazu se již příliš nepodílel. Zasloužil se však o vybudování jeho organizačních základů.

¹¹⁰ Macl, Otto: Historické kořeny zahrádkářství a vznik ČSZ. Rukověť zahrádkáře 2007, s. 3.

¹¹¹ Peleška, Stanislav: 25 let práce a činnosti zahrádkářů v ČSR 1957–1982. Praha 1982, s. 166.

¹¹² Krch, Antonín: Mezinárodní seminář zahrádkářů. Hradec Králové 1997, s. 1.

¹¹³ Tamtéž, s. 3.

Václav KOVANDA (1961–1974) – druhý předseda

Narodil se 17. prosince 1909, působil jako středoškolský profesor v Hradci Králové. Byl funkcionářem Ovocnické jednoty a po jejím zrušení přešel do celostátní zahrádkářské organizace – Českého svazu ovocnářů a zahrádkářů, kde se stal nejdříve předsedou krajského výboru a v roce 1961 předsedou ÚV ČSOZ. V této funkci vytrval až do roku 1974. Měl výrazný podíl na rozvoji Svazu, růstu členské základny a stal se iniciátorem výstavby Říhova domu v Chlumci nad Cidlinou.¹¹⁴

Vlastimil JEŽEK (1974–1989) – třetí předseda

Narodil se v březnu 1922. Pracoval jako státní zaměstnanec. Do funkce předsedy ČZS ho zvolili na 5. sjezdu v roce 1974, v období tvrdé normalizace společenského života, která se projevila i politizací činnosti ČZS, který jako součást Národní fronty pomáhal vytvářet kulisu společenské loajality vůči tehdejšímu zřízení. I v těchto podmínkách se ale zasloužil o rozvoj členské základny Svazu a zahrádkových osad. Zemřel 2. března 1997 v Hradci Králové.

III. Svaz pro ochranu přírody a krajiny TIS / Český svaz ochránců přírody

Později se k samotnému odkazu Svazu přihlásil *Svaz pro ochranu přírody a krajiny TIS*, založený v roce 1969. Svaz počítal s rozvojem vlastního dlouholetého pracovního programu dobrovolné ochrany přírody, slavnostně zahájeného 28. října 1968 výsadbou Stromů republiky.¹¹⁵ Tato akce jasně připomenula nejen padesáté výročí samostatnosti státu, ale především obnovenou tradici okrašlovacích spolků. „*V zapomenutí upadly také každoroční stromkové slavnosti, které ještě před druhou světovou válkou organizovaly okrašlovací spolky. Posledním zábleskem těchto tradic byla slavnostní výsadba pamětních stromů 28. října 1945 a pak o tři roky později, u příležitosti 30. výročí samostatnosti naší vlasti. K těmto tradicím, byť i v modernější formě, se však musíme vrátit! Padesáté výročí vzniku naší republiky, které letos oslavujeme, je zvlášť významnou příležitostí k oživení starých zvyklostí.*“¹¹⁶

Po dohodě se sesterskou organizací na Slovensku převzal Svaz od Sboru ochrany přírody program,¹¹⁷ který se jmenoval „*Československo-zahrada Evropy.*“ Program se skládal ze šesti základních bodů:

1. probuzení a rozvíjení zájmu o přírodu a její ochranu u mládeže
2. organizování soustavné výsadby a ochrany zeleně v sídlištích i ve volné přírodě
3. usměrňování rekreačního tlaku na přírodu ve smyslu zásad ochrany přírody a krajiny
4. úprava a očista znehodnocených částí přírody a krajiny
5. rozvíjení a propagace metod biologického boje proti škůdcům
6. prosazování a šíření myšlenek ochrany přírody a krajiny v nejširší veřejnosti a v příslušných správních složkách

¹¹⁴ Jan Říha (1853–1922) Přední český pomolog evropského významu, znalec ovocných odrůd, významně ovlivnil rozvoj českého ovocnictví koncem 19. století a v první polovině 20. století. Shromáždil, vytřídlil a vyhodnotil velký počet odrůd ovocných plodin, vypracoval doporučený (tržní) sortiment, připravil ovocné arboretum jako základ pro příští výzkum. Jeho spolupracovníky byli především J. E. Proche, J. Bláha, F. Suchý aj. Napsal klasické šestisvazkové dílo: *České ovoce*, poprvé vyšlo 1911–1917, s pátým dílem od J. Fořta a šestým dílem dokončeným K. Kamenickým, vyšlo 1924, které ovlivnilo nejen českou ovocnickou literaturu. V neposlední řadě, je důležité zmínit Říhovu spolupráci na vzniku Hospodářského slovníku naučného.

¹¹⁵ NA, f. ÚV NF 1945–1968, kart. 767, sign. A 21/27 Sbor ochrany přírody, 1968, květen, 17., Společnost Národního muzea v Praze Sbor ochrany přírody informuje o akci „Stromy republiky“

¹¹⁶ NA, f. ÚVNF ČSR 1969–1990, kart. 767, sign. A 21/27 Sbor ochrany přírody, sylabus propagačně-metodického letáku k realizaci akce Stromy svobody, s. 2.

¹¹⁷ Od roku 1958 existoval v ČSSR Sbor ochrany přírody a krajiny Společnosti Národního muzea v Praze, ze kterého v roce 1969 vznikl Svaz pro ochranu přírody a krajiny – TIS.

Obecné znění jednotlivých bodů se v praxi rozpadlo na sérii konkrétních úkolů. Tak např. bod druhý zahájený slavnostní výsadbou Stromů republiky pokračoval v roce 1970 zahájením akce „Zelená matriky“, při níž si každé dítě vstupující do školy, slavnostně vysadilo svůj vlastní a označený stromek do matričního háje. Dále byla naplánovaná akce „Sady a aleje míru,“ kdy mělo dojít při slavnostní přísaze branců k výsadbě stromků. Bod třetí byl zčásti realizován již při přijmutí člena do Svazu, neboť tato osoba musela podepsat tzv. přístupové prohlášení, v němž se mimo jiné zavázala i k dodržování určitých pravidel při svém pobytu v přírodě. Kromě toho však Svaz usiloval o vybudování vlastních rekreačních objektů, které by dodržováním základních zásad ochrany přírody a krajiny ukazovaly cestu k zdravému využití přírody pro odpočinek a regeneraci sil. Bod pátý Svaz rozvíjel soustavným rozvíjením metod ochrany ptactva mezi mládeží, např. rozvěšováním ptačích budek, příkrmováním v zimě, stavbou napajedel atd. Poslední bod realizovali na jedné straně přednáškami, semináři, konferencemi, rozhlasovými a televizními relacemi, filmovými večery, výstavami a exkurzemi, vydáváním brožur, map, letáků a plakátů a na straně druhé odbornými studii a memorandy k plánovaným zásahům do přírody.¹¹⁸ Zároveň se stal i členem IUCN – International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources, tedy Mezinárodní unie pro ochranu přírody a přírodních zdrojů.

K plnění jednotlivých úkolů Svaz zakládal a řídil své organizační složky. Jednalo se o odborné sekce a sbory podle potřeb oboru a zájmů členů, střediska, komise, hlídky, kroužky, oddíly, čty, kluby a jiné odborné, technické a pomocné složky, soustřeďující mládež ze zájmem o přírodu. Dále zřizoval stanice ochrany přírody, přírodovědecké poradny, školy v přírodě, tábory a jiná ochranařská zařízení. Zároveň Svaz prováděl místní přírodovědný průzkum a dokumentaci, týkající se zájmů ochrany přírody, krajiny a přírodního prostředí člověka. Finanční prostředky získávali z členských příspěvků, příjmů z majetku a hospodářských zařízení a z výtěžku z akcí a vlastní výdělečné činnosti. Samozřejmě zde existoval nástroj subvencí, dotací, darů a dobrovolných příspěvků.

Členství ve Svazu bylo dobrovolné, členem se mohl stát každý občan starší 11 let, který souhlasil se zásadami a posláním Svazu a zároveň se i zavázal, že bude pracovat na plnění svazových úkolů.

Svaz byl řízen ústředními orgány, jejichž působnost se vztahovala na celé území republiky. Svaz se členil na základní skupiny, oblasti a ústřední orgány. Poradním orgánem ústředního výboru Svazu byla ústřední odborná rada, případně hospodářská rada.

Základní organizační složkou Svazu se stala základní skupina, která sdružovala členy, bydlící anebo pracující v určitém územním obvodu. Základní skupina měla dvacet členů, z toho alespoň polovinu plnoletých. Mezi orgány základní skupiny patřily:

- a) členská schůze a výroční členská schůze
- b) výbor
- c) revizor

Na větším, geograficky uceleném území, zpravidla v městě oblastního významu, zřídil ústřední výbor tzv. oblast, která byla vytvořena ze všech základních skupin v daném území. Oblast koordinovala a usměrňovala práci základních skupin a zajišťovala plnění úkolů v daném území. Mezi oblastní orgány patřily:

- a) oblastní konference
- b) oblastní výbor
- c) předsednictvo oblastního výboru
- d) oblastní revizní komise

¹¹⁸ NA, f. ÚVNF ČSR 1969–1990, kart. 767, sign. A 21/27 Sbor ochrany přírody, 1969, březen, 27., stanovy Svazu pro ochranu přírody a krajiny včetně důvodové zprávy.

K úspěšnému zajišťování úkolů Svazu v oblasti a za předpokladu, že pro to byly vhodné podmínky, mohl oblastní výbor se souhlasem ústředního výboru zřídit pro určité geograficky ucelené území tzv. obvodní pracoviště. Toto pracoviště vzniklo z iniciativy zájemců příslušných základních skupin. Obvodní pracoviště však nebylo samostatnou organizační složkou Svazu.

Dále mezi ústřední orgány Svazu patřily:

- a) sjezd
- b) ústřední výbor
- c) předsednictvo ústředního výboru
- d) ústřední revizní komise¹¹⁹

Je nutné podotknout, že TIS byl ustaven v době dozívajícího obrodného procesu na podzim roku 1969, a proto byl v následném období normalizace společnosti zrušen. Jako náhradu povolil komunistický režim v roce 1979 ustavení Českého svazu ochránců přírody (ČSOP), samozřejmě pod přísným dohledem stranických orgánů. Ale ani tento dohled nezabránil skutečným odborníkům a ochráncům přírody bojovat proti neuváženým zásahům do krajiny, proti kácení zeleně, což bylo zvláště v rámci velkoplošného zemědělství provádeno. Svaz také obnovil vydávání časopisu *Krása našeho domova*. K zásadním změnám ve vedení organizace došlo již na 3. sjezdu ČSOP, který se konal v Praze právě v době listopadových událostí 19. a 20. listopadu 1989.

Závěr

Historii Svazu českých spolků okrašlovacích v království Českém lze rozdělit do tří základních období, a to na etapu před samotným vznikem Svazu, tedy před rokem 1904, dále na dobu od založení a rozkvětu okrašlovacích idejí, až na poslední období pomalého úpadku s vyvrcholením v roce 1951 a definitivním zánikem celé organizace. Po roce 1951 však v činnosti více méně pokračovala Masarykova akademie práce ve svém Ústavu pro ochranu přírody a krajiny při I. přírodovědecko-lékařském odboru, která rovněž převzala všechna práva a povinnosti Svazu. Další část spolků, pokud nezanikly, vstoupila do Československého svazu drobných ovocnářů a pěstitelů. Později se k samotnému odkazu Svazu přihlásil *Svaz pro ochranu přírody a krajiny TIS*, založený v roce 1969, který byl však v následném období normalizace společnosti zrušen. Jako náhradu povolil komunistický režim v roce 1979 ustavení Českého svazu ochránců přírody, který také obnovil vydávání časopisu *Krása našeho domova*.

Po roce 1989 do současnosti lze dále zaznamenat obnovu okrašlovacích spolků či spíše založení občanských sdružení, která svým způsobem vycházejí z krásné ideje okrašlovacích spolků přelomu 19.–20. století či se k jejich odkazu přímo hlásí, avšak nelze již hovořit o celorepublikovém fenoménu. Nicméně obnovené či nově vzniklé okrašlovací spolky zdůrazňují „věci veřejné či obecné,“ čímž mohou hrát v tomto procesu významnou roli. Starost o kultivaci veřejného prostoru totiž, jak říká Jiří Pehe, neznamená jen starost o svobodu slova a demokracii, ale je jí také „*péče o tvář naší země, o vnější českou krajinu.*“¹²⁰

Jakou roli by okrašlovací spolky dnes mohly sehrát na poli péče o přírodu nebo životní prostředí? Vzhledem k tomu, že právě spolková činnost byla jedním ze zdrojů vzniku ochrany přírody u nás, je zcela na místě se takto ptát. V tomto směru u nás působí nemalé množství organizací, jak člensky velmi početné, tak organizace člensky méně významné, ale mediálně velmi viditelné a v ochraně životního prostředí velmi aktivní.¹²¹

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ Nekvapil, V. Václav (ed.): *Impuls pro občanskou společnost. Eseje o třetím rozměru demokracie*, Praha 2003, s. 31.

¹²¹ Hnutí DUHA, Arnika, Greenpeace atd.

Co mohou do této poměrně bohaté společnosti organizací a zájmových sdružení, do jejichž náplně patří ochrana přírody a životního prostředí, přinést okrašlovací spolky? Okrašlovací spolky mohou přinést jakýsi příznivý princip *znovuobjevení blízkého*, který je vázán na dobrou znalost místa, ochotu zkoumat blízké okolí a všimát si nesamozřejmosti obvyklé míjených míst.

V celé studii jsme naznačili, že vztah členů okrašlovacích spolků k vlastní práci prošel historicky významnou proměnou.¹²² Byly to právě nejrůznější na první pohled drobné aktivity typu péče o čistotu a vzhled sídel, včetně sběru odpadků, čištění řek, potoků nebo veřejných prostor, které byly pro mnohé členy tak samozřejmé, že ani nepovažovali za důležité se o nich zmiňovat. Vzhledem k tomu, že čistota a vzhled sídel neznamenal ani v současných ekologických organizacích nějakou programovou dominantu,¹²³ je třeba i zde spatřovat důležitý přínos okrašlovacích spolků, které by se možná mohly stát jakýmsi impulzem k oživení praktické činnosti.

Geschichte des Verbands tschechischer Verschönerungsvereine im Königreich Böhmen und seine Liquidierung

Das Jahr 1904, in dem der Svaz českých spolků okrašlovacích v království Českém (Verband tschechischer Verschönerungsvereine im Königreich Böhmen) gegründet wurde, ist ein bedeutender Meilenstein in der Geschichte der Verschönerungsvereine. Der Verband entwickelte sich im Laufe der Zeit zu einer großen Organisation, die bis zu ihrer Zwangsauflösung im Jahr 1951 sehr wichtige Aktivitäten ausübte. Zu den bedeutendsten Wirkungsbereichen zählte die Veröffentlichung der Zeitschrift Krása našeho domova (Die Schönheit unseres Heimes), die in den 1920er Jahren europaweit Anerkennung genoss. Der Verband setzte sich in seiner ganzen Existenzdauer für den Schutz von Natur- und kultur-historischen Denkmälern ein, widmete sich aber auch auf dem Landschaftsschutz. Bahnbrechend im Landschafts- und Naturschutz waren die Inventarisierungsversuche, wie etwa die Verzeichnung der Naturdenkmäler in den Jahren 1905 bis 1909 und der erste Versuch um ein Verzeichnis der Baumdenkmäler vom Jahr 1922. Nach 1951 setzte die Masaryk-Arbeitsakademie in ihrem Institut für Natur- und Landschaftsschutz beim I. naturwissenschaftlich-medizinischen Referat die Tätigkeit des Verbandes fort und übernahm auch alle dessen Rechte und Pflichten. Ein Teil der Verschönerungsvereine wurde aufgelöst, andere wurden dem Československý svaz drobných ovocnářů a pěstitelů (Tschechoslowakischer Verband kleiner Obstbauern und Bauern) angeschlossen. Zum Erbe des Verbands bekannte sich später der 1969 gegründete Svaz pro ochranu přírody a krajiny TIS (Verband des Natur- und Landschaftsschutzes TIS). Der TIS-Verband wurde am Ende des Demokratisierungsprozesses im Herbst 1969 errichtet und in der Zeit der Normalisierung wieder aufgelöst. Als Ersatz dafür erlaubte das kommunistische Regime 1979 die Errichtung des Český svaz ochránců přírody (Tschechischer Verband der Naturschützer), der auch die Veröffentlichung der Zeitschrift Krása našeho domova wiederaufnahm.

History of the Union of Beautification Societies in Prague and its liquidation

The year of 1904 when the Union of Beautification Societies in the Kingdom of Bohemia was established became an important milestone for the history of beautification societies. The

¹²² Klíma, Jíří Václav: Vlastní prací!. In: Krása našeho domova 2, č. 4, 1906, s. 59–62.

¹²³ Hudec, Karel: Okrašlovací spolky – ano či ne?. In: Veronice 5, č. 2, 1991, s. 23.

Union gradually grew into a large organisation that developed important activities till its forced liquidation in 1951. One of significant activities was publishing of the review *Kráska našeho domova* [Beauty of Our Home] that reached, during the 1920s, the level of a European renowned periodical. The Union, in the course of its existence, got actively engaged in protection of natural and cultural-historical monuments; its attention was also paid to landscape protection. In terms of environment protection, a pioneer activity were the efforts to catalogue natural monuments in 1905–1909, or an attempt to catalogue monumental trees in 1922. After 1951, the activities were taken over by the Masaryk Academy of Labour, specifically by its Institute for Protection of Nature and Landscape within the First Section of Science and Medicine; the Academy also took over all rights and obligations of the Union. Conversely, a part of beautification societies were dismissed, others were incorporated into the Czechoslovak Union of Fruit Growers and Croppers. Later, the legacy of the Union was claimed by the Union for the Protection of Nature and Landscape TIS, established in 1969. The TIS was founded in the late time of democratisation process in autumn 1969, and, subsequently, in the following period of normalisation, abolished. As a substitute, the communist regime permitted the establishment of the Czech Union for Nature Conservation in 1979 that took up publishing of the *Kráska našeho domova* review.